

Læderstræde 11B

KBM4466

Slots- og Kulturstyrelsens jour.nr. 20/01298

Matrikel, Sogn, Sokkelund Herred, Københavns Amt

System nr. 238739

Sted- og Sb.nummer: 020306-907



Udgravningsleder

Nikolai Fenger Pedersen



Københavns Museum

Stormgade 20

1555 København V

Telefon: +45 33 21 07 72

E-mail: museum@kff.kk.dk

Københavns Museums hjemmeside: www.copenhagen.dk

© Københavns Museum 2022

Indholdsfortegnelse

1. Resumé	4
1.1 Dansk.....	4
1.2 English.....	4
2. Administrative data	7
3. Undersøgelsens forhistorie	8
3.1 Arkæologiske sager med relation til lokaliteten.....	8
3.2 Arkæologisk potentiale og mål.....	10
4. Kulturhistorisk baggrund og områdets naturforhold	10
4.1 Topografi, terræn og undergrund.....	11
4.2 Historisk baggrund for Læderstræde 11 og matriklens udvikling.....	11
4.3 Matrikel 13.....	11
4.4 Matrikel 14.....	12
4.5 Matrikel 21.....	12
5. Udgravningsmetode	15
5.1 målesystem.....	16
5.2 Fundindsamling og -håndtering.....	16
5.3 Prøvestrategi og metoder.....	16
5.4 Digital registrering og lagring.....	16
6. Undersøgelsen i kælderens, fase 1	16
6.1 SS118 Munkestenmur.....	17
6.2 SS119, SS120 og SS121, Munkestensmure.....	18
6.3 SS122 Murværk af genbrugte munkesten.....	19
6.4 SS117 og SS123.....	20
6.5 SS112.....	20
6.6 SS113.....	22
6.7 SS114.....	23
6.8 SS115.....	24
6.9 SS112.....	25
6.10 Spor af branden, 1795.....	25
6.11 Brokkelag under gulvniveau.....	26
7. Undersøgelsen i baggården, fase 2	29
7.1 SS5006 Mur af flensborgsten.....	30
7.2 SS5003 Aflastningsbue af munkesten.....	31
7.3 SS5026 og SS5027.....	33
7.4 SS5032.....	35
7.5 FM5007 blyfatning og trævandrør.....	35
7.6 ST5016 Latrinkasse.....	37
7.7 Grøfter i gården.....	44
7.7.1 ZT5033.....	44
7.7.2 ZT5034.....	45
7.7.3 ZT5035.....	46
7.7.4 SS5001 Ældre brolægning under asfalten.....	48
8. Naturvidenskabelige analyser	48
9. Sammenfatning	49
10. Fremtidig arbejde	49
11. Litteraturliste	49
12. Lister	50
13. Bilag 1, resultater fra dendro-analyse	61

1. Resumé

1.1 Dansk

I forbindelse med en omfattende renovering af bygningen på Læderstræde 11B blev der foretaget en gulvsænkning og arbejder i baggården. Under gravning i stueetagen fandtes et udjævningslag fra tiden efter branden i 1795 og murpartier fra ældre murstensbygninger der dateres til sen middelalder eller tidlig renæssance. I baggården, under en portpassage fandtes kulturlag og ældre murværk, samt en latrinkasse fra 1600-tallet, der var bygget af genbrugt skibstømmer.

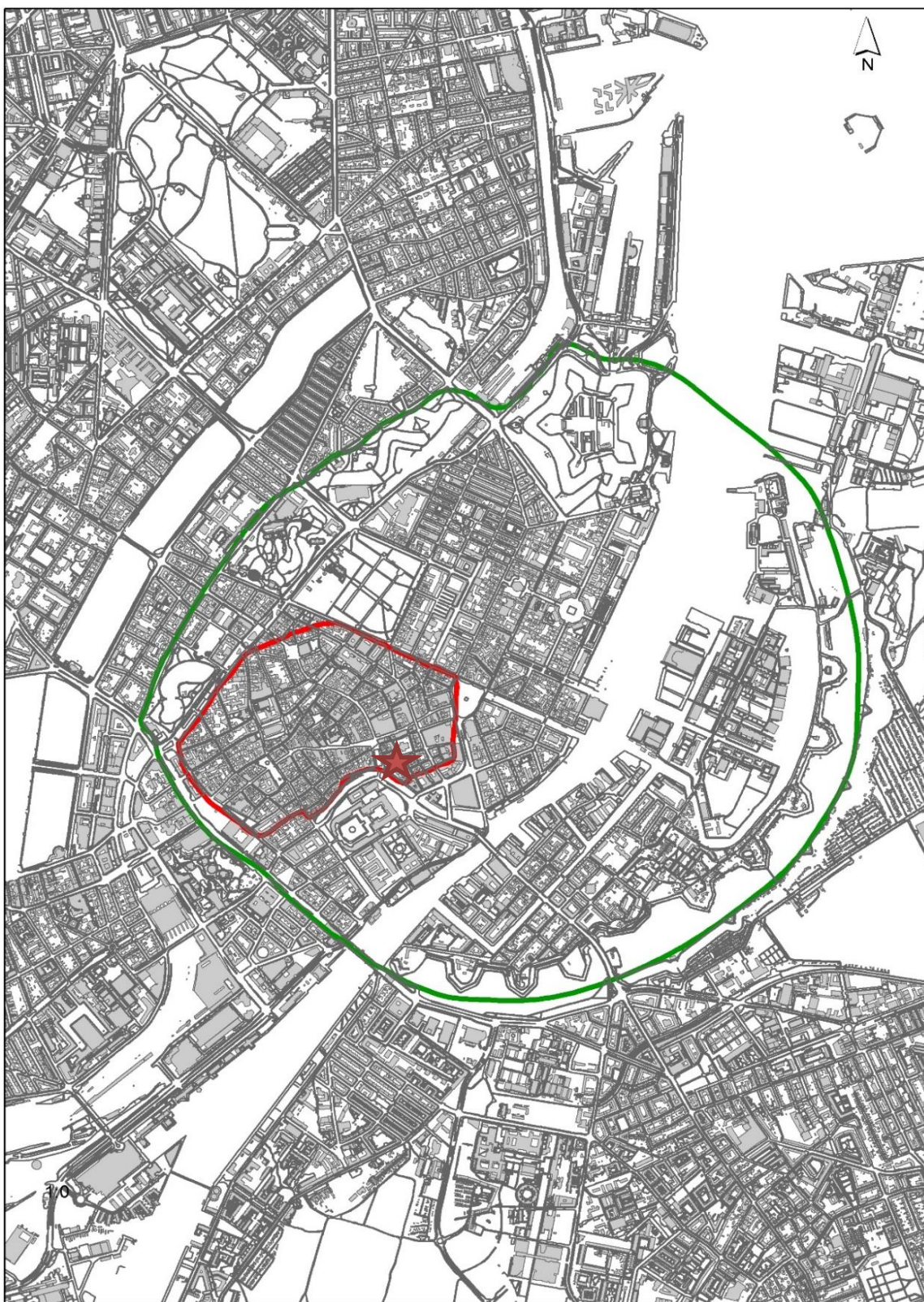
1.2 English

During an extensive renovation of the building on Læderstræde 11B, a floor lowering was carried out and work was conducted in backyard. During the excavation on the ground floor, a leveling layer from the time after the fire in 1795 was found. Older wall sections from older brick buildings dating to the late Middle Ages or early Renaissance were also found not far below the original floor. In the backyard, under a gate vault, cultural layers and older masonry was found, along with a wooden latrine from the 17th century, built from recycled ship timbers.

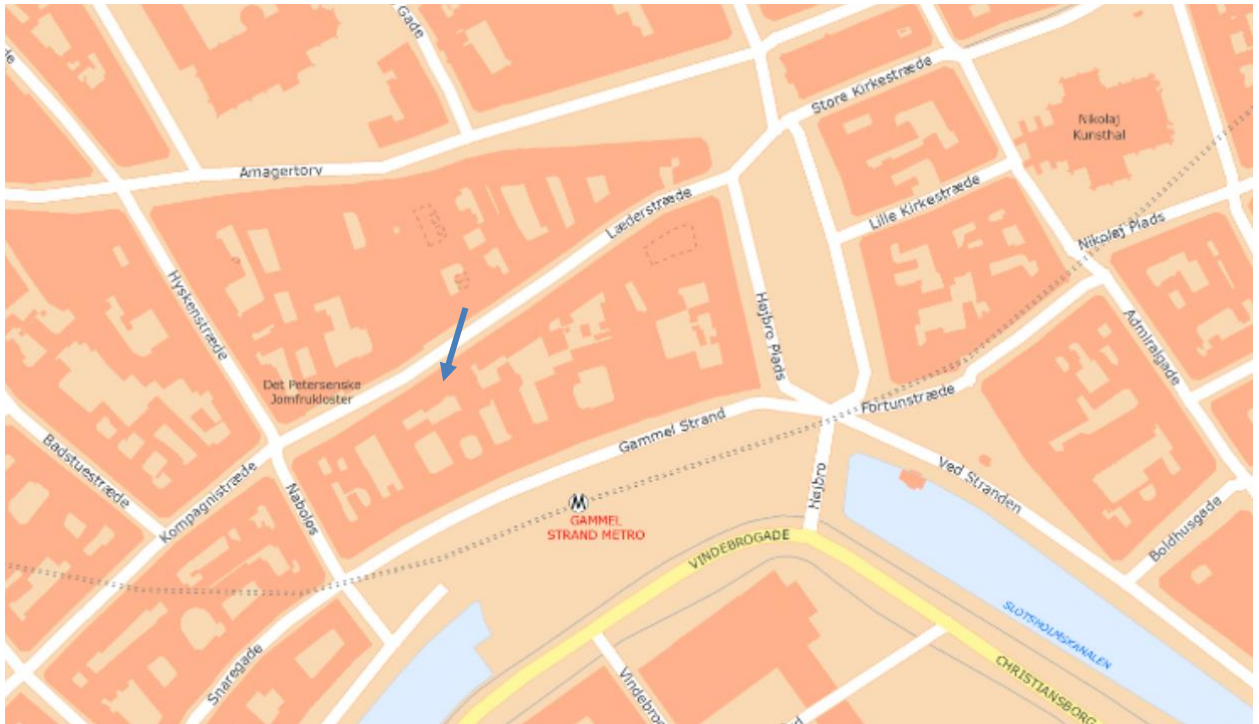
Arkæologiske perioder: *middelalder, renæssance, nyere tid.*

Anlæg og fund: *Murværk, kulturlag, trævandrør, latrin & skibstømmer*

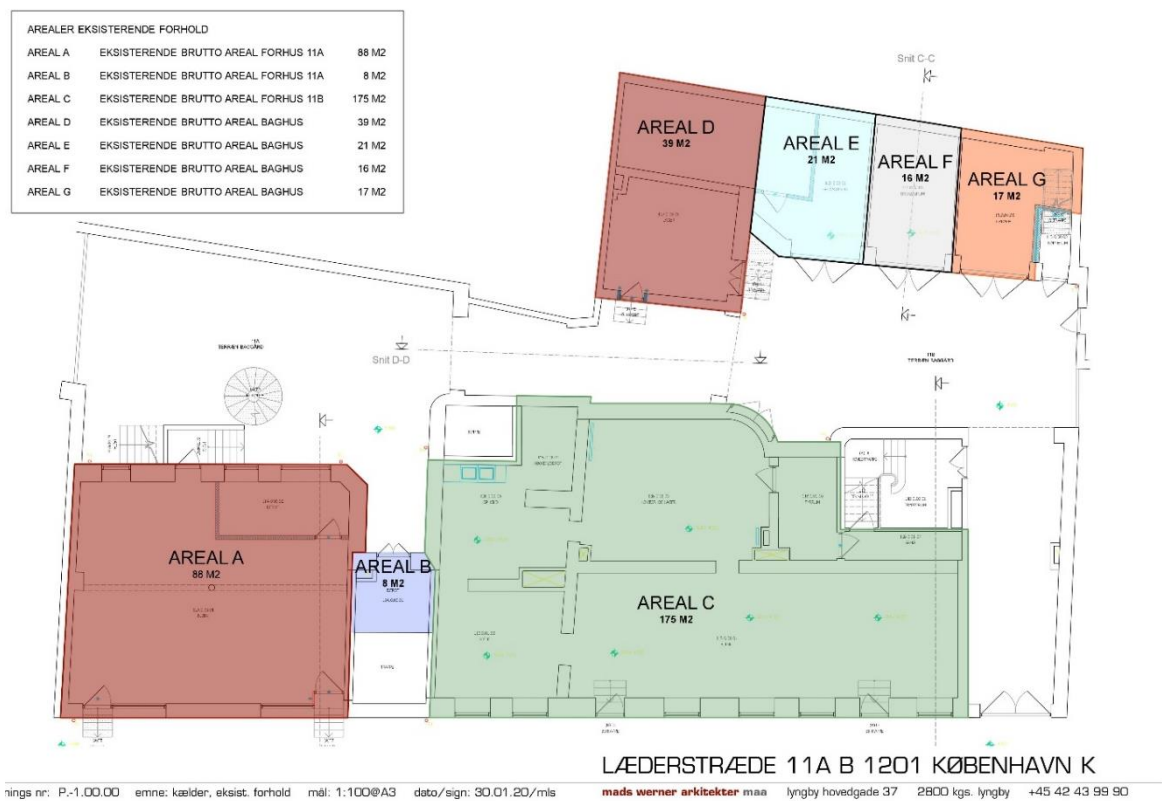
Nøgleord: *Skibstømmer, munkestensmurværk.*



Figur 1: Kort over København med markering af undersøgelsesområdet (rød stjerne). Den røde linje viser omfanget af middelalderbyen, mens den grønne linje viser byens volde i 1600-tallet.



Figur 2: Læderstræde 11B (markeret med blå pil) placeret i indre København umiddelbart nord for Gammel Strand.



Figur 3: Plan fra bygherre over adresserne Læderstræde 11A og 11B. Den arkæologiske overvågning vil foregå i det 175 m² store Areal C (grøn) og i det indre port-areal mellem areal D og C.

2. Administrative Data

Forundersøgelsen blev udført i flere etaper og fra 6. maj til 17. december 2020.

Feltarbejdet blev varetaget af Københavns Museum arkæolog Jacob Villum Clausen som sagsbehandler. Udgravningsleder var arkæolog Andreas Kallmeyer Bloch og senere arkæolog Nikolai Fenger Pedersen. Beretningsansvarlig var arkæologerne Andreas Kallmeyer Bloch, Nikolai Fenger Pedersen og Aisha Mellah. Dertil blev det daglige udgravningsarbejde fortaget i skiftende omgange af Jane Sif Hansen, Andreas Kallmeyer Bloch, Jesper Drejer, Anne-Sofie Kraglund Matias Møller, Mads Bjerregård og Nikolai Fenger Pedersen.

21-02-20: Slots-og kulturstyrelse godkender budget til arkæologisk forundersøgelse af Læderstræde.

03-03-20: Bygherre opfordrer til ændring af budget (tidsforbrug) af arkæologisk forundersøgelse.

06-03-20: Slots-og kulturstyrelse godkender ændret budget.

16-03-20: Bygherre godkender ændret budget.

23-03-20: Korrespondance med bygherre ang. Corona situation.

30-03-20: Ny sagsbehandler knyttes til sagen.

30-04-20: Korrespondance med bygherre omkring opstart af arkæologisk forundersøgelse den 6.maj.

27-05-20: Delregnskab 1 vedrørende arkæologisk forundersøgelse af Læderstræde 11B.

Bygherre på projektet var K/S Læderstræde 11, der som bygherre bekostede undersøgelsen jf. Museumslovens § 26, stk. 2, 1. pkt. om arkæologiske undersøgelser i forbindelse med bygge- og anlægsarbejder.

Beretningen og al kommunikation med bygherre, Slots- og Kulturstyrelsen og andre interessenter forbundet med undersøgelsen er at finde i museets sagsregistreringsdatabase, og sagsakter m.v. er desuden lagt i eDoc under administrativsag 2020-0031328.

Originaldokumentation og genstandsmateriale opbevares hos Københavns Museum. En elektronisk kopi af beretningen sendes til bygherre og vil desuden blive gjort offentlig tilgængelig på Slots- og Kulturstyrelsens nationale online register, Fund og Fortidsminder.

Sidst med ikke mindst er Atlas Ejendomme A/S registreret i ejendommen fra 2008.

KBM-nr. og internt journalnr.	KBM4466
Slots- og Kulturstyrelsen journalnr.	20/01298
Amt	København
Herred	Sokkelund
Kommune	København
Kvarter	Strandkvarter
Sogn	Holmen
Periode for feltarbejde	06/05/2020 – 17/12/2021
Arkæologer	Andreas Kallmeyer Bloch, Jane Siff Hansen, Aisha Mellah, Jesper Drejer, Mads Bjerregaard, Anne-Sofie Kraglund, Matias Møller og Nikolai Fenger Pedersen
Volume (m3) samt & af område	164m ² / 115 m ³
Koordinatsystem	UTM Zone 32
Højdesystem	DVR 90
X-koordinater	65281,74
Y-koordinater	1172894,43
Meter over havet	3.60
Bygherre	K/S Læderstræde 11

Tabel 2. Administrative data og udgravningsdata.

3. Undersøgelsens forhistorie

3.1 Arkæologiske sager med relation til lokaliteten

På og omkring det berørte areal er der gjort flere arkæologiske observationer, herunder både kampestens- og munkestens-fundamenter, der dateres fra tidlig middelalder og frem.

Sb-nr.	Lokalitet	År	Beskrivelse
020306-672	Hyskenstræde 14	2016	Ved fjernelsen af det moderne gulv og fundamentsunderstøtning langs de stående mure i Hyskenstræde 14, fremkom flere kulturlag, stenbelægninger og et munkestensfundament samt rester af tømmerkonstruktioner og et trævandrør.
020306-162	Amagertorv 33	1997	Ved udgravning til elevatorfundament fremkom et omtrent øst-vestgående fundament bestående af store foroven planhugne kampesten; dets placering tydede på en datering til middelalder. Fundamentet var senere genanvendt i et byggeri ikke ældre end 1600-årene.
020306-237	Kompagnistræde 8	2002	I forbindelse med facaderenovering fremkom i Badstuestræde, buer i gule sten i den nuværende bygnings kældermurværk. I Kompagnistræde fremkom et fundament i

			røde tegl. Murresten blev tolket som fundament fra huset inden branden i 1728. Derudover blev der fundet et hjørne af en trækonstruktion med sten. Denne konstruktion dateres ud fra dendroprøver og opsamlet keramik til 1300-tallet.
020306-281	Snaregade	2003	Ved fjernvarmearbejde i Naboløs og Gammel Strand registreredes i Naboløs en stolperække orienteret N-S, dendrokronologisk dateret til 1324-1396. På hjørnet Naboløs/Snaregade registreredes bygningsrester fra nyere tid og på Gammel Strand en Ø-V orienteret trækonstruktion dendrokronologisk dateret til hhv. efter ca. 1270 og ca.1332.
020306-103	Amagertorv 27	1988	I forbindelse med ombygning af fundamenter til eksisterende bygning fra 1795 fandtes rester af en kælder til en facadevendt bygning fra senmiddelalder. I 1550-1700 blev bygningen bygget om med 2 m brede åbninger mod gaden og gulv af hollandske mopper. Murene i en højde af 40 cm over gulvet blev skalmuret. Senere tilmuredes åbningerne igen. Bygningen brændte 1795.
020306-806	Amagertorv 23	1905	Fund af munkestensmure med buer og piller (Anmeldelse fra privat).
020306-451	Gammel Strand 48	2010	I forbindelse med at gulvet på Gammel Strand 48 skulle sænkes, blev der påtruffet indtil flere fundamenter, i disse kan der muligvis ses indgangspartierne til to huse. Derudover blev der fundet pigstensbelægninger samt en stor mængde gulvfiser, som må kunne knyttes til de middelalderlige fundamenter.
020306-142	Gammel Strand 34	1972	Et spant med pullert, 1 stk. køl med stævparti + 1 trænagle besigtiget i kælderen til Gammel Strand nr.34 og bragt til skibskonservering i Brede. Stykkerne var optaget af en af arbejderne. Hullet tildækket under besigtigelsen. I et andet hul tæt derved fandtes nedrammede pæle.
020306-809	Amagertorv 21	1989	Fund af formodet middelaldermurværk. Ved gravning af en tunnelagtig gennemgang fra Amagertorv 21-23 stødte man på murværk med munkesten.
020306-673	Læderstræde 26	2016	I profilet langs Læderstræde kunne observeres kompleks stratigrafi over en strandengshorison. Desuden sås i profilet en træbygget latrinkasse med kraftigt lugtende fækalielag. I et tværgående profil fandtes en trætønde, der har indeholdt blandet affald. De fundne levn tolkes som middelalderlige, hvilket understøttes af det sparsomme genstandsmateriale.
020306-260	Amagertorv 7	2005	Ved udgravningen af et 50 m ² stort kælderrum under Amagertorv 7 har Københavns Bymuseum registreret kampestensfundamenter fra middelalderen. Makrofossil analyser viste, at de nederste lag bestod af gytje og standengstørv men en let kulturpåvirkning. Disse lag er C14-dateret til tidlig middelalder.
020306-484	Læderstræde	2012	Ved tilsynet blev der registreret dele af ældre brolægning i Læderstræde. Denne er efter al sandsynlighed middelalderlig. I store dele af Læderstræde kunne et omrødet nedbrydningslag iagttages. Dette er givetvis et resultat af gentagne arbejder i gaden og nedrivninger af huse. Fundene ligger indenfor perioden 1350-1750. Ved tilsynet blev to munkestensfundamenter registreret. Begge disse kunne ses at have været benyttet ved opførelsen af nye bygninger, efter de første, middelalderlige bygninger er blevet revet ned. Tre rørføring af trævandør blev ved tilsynet registreret. Flere steder kunne sammenføjninger med blymuffer iagttages. I forbindelse med vandledningerne blev resterne af en formodet vandpumpe opbygget af træplanker registreret.

Tabel 1. Tidligere arkæologiske observationer i området.

3.2 Arkæologisk potentiale og mål

Ved indgreb i kulturlag er en arkæologisk undersøgelse påkrævet. Udgangspunktet i den arkæologiske undersøgelse var at sikre registreringen af eventuelle forventede arkæologisk interessante anlæg, der kunne fremkomme under renoveringen af bygningen. Andre udgravninger har før fundet sted i området så der var en god mulighed for at se, om der eventuelt var nogle urørte lag eller konstruktioner under gulvlaget i kælderen. Det var forventeligt, at der ved nærværende jordarbejde kunne påtræffes kulturlag i form af brokkelag eller murrester. Lokaliteten findes der, hvor den gamle strandlinje fra den tidlige middelalder har ligget og sidenhen har der været bygninger ud mod havnen. Undersøgelserne stemmer dermed i god overensstemmelse med museets forskningsstrategi, der blandt andet søger at afdække byplanlægningens tidligste historie, der formodes at være repræsenteret på stedet. Sammenlagt ved man ikke så meget området i middelalderen og da der visse steder skulle graves dybt, så der var stor sandsynlighed for at påtræffe meget tidlige kulturlag, der kunne kaste lys på aktører i byens tidligste faser. Set i lyset af museets forskningsstrategi er udgravningen interessant, da den dækker forskningsstrategiens 3 hovedtemaer: 1. Byplanlægning, stad og befæstning, 2. København, porten til verden; opland – kyst – Hav og 3. Det urbane menneske og liv. (Arkæologisk forskningsstrategi for Københavns Museum, arbejdsversion). Den pågældende lokalitet er relativt central for Københavns historie, så eventuelle arkæologiske levn må ses som meget relevante for forskning i byens historie.

4. Kulturhistorisk baggrund og områdets naturforhold

Lokaliteten er beliggende centralt i Københavns middelalderlige bykerne. Området ligger indenfor Københavns kulturarvsareal – 020306-301.

Læderstræde som ligger bag Gammel Strand var oprindeligt en havnegade og omfattede også dagens Kompagnistræde. Der har formentlig ligget boder og gårde mindst tilbage til 1400-tallet.

I højmiddelalderen udgjorde Læderstræde grænsen mellem byen og stranden og var således middelalderbyens havnegade. Navnet Læderstræde er da også en sproglig forvanskning af *Ladbrostræde*, som kendes helt tilbage fra 1397, og som henviser til at der har været en bro til læsning og losning af varer og mennesker på stedet – formentlig vinkelret på det nuværende Læderstræde (Kjersgaard 1980: 51). Området havde en yderst central placering over for Københavns Slot og tæt på dét, der senere blev den egentlige havn.

Branden i 1728 strejfede kun området, idet den vestlige side af Naboløs brændte. Matriklerne i området var på grund af deres beliggenhed primært beboet af købmænd/og handelsmænd. En del af disse var af jødisk afstamning. I 1765 fik jøderne tilladelse til at opføre en synagoge i Læderstræde, men denne nedbrændte sammen med resten af området i 1795-branden. Branden startede i et tømmermagasin på Gammelholm og blev båret af en kraftig østenvind til det aktuelle område og videre til Nørre Kvarter. Den nuværende bygning er opført i 1806.

4.1 Topografi, terræn og undergrund

Strandområdet blev gradvist opfyldt i perioden 1200-1500 - fra Læderstræde og ud til, hvad der nu er Gammel Strand. Da Vejerhuset i 1581 blev bygget på det nuværende Gammel Strand, blev området her betegnet som 'åben strand'. Området er senere kraftigt bebygget og udvidet, så vandlinjen i dag ligger ved Slotsholmskanalen.

4.2 Historisk baggrund for Læderstræde 11 og matriklens udvikling

Grunden var ikke berørt af branden i 1728, men brændte til gengæld ned i 1795. Nuværende bygning er fra 1806 og 1813. Det undersøgte område svarer til matrikel nr. 13, 14 og 21 på matrikelkortet fra 1688 og 1761, se fig.5 og 6. Fra Ramsing findes også en rekonstruktion af matriklerne på området fra 1377, udført på baggrund af Roskildes Jordebog, se fig. 4.

Den oprindelige matrikelfordeling strækker sig i lange grunde fra læderstrædet ned mod havnen og selvom det i dag kan fornemmes på moderne matrikelkort, har der foregået væsentlige ændringer. Der er relativt markante udfordringer forbundet med at afklare områdets historiske baggrund, men der er visse historiske kilder til hjælp. I den følgende forklaring er beskrevet områdets historie baseret på de ældre matrikelkort fra 1600- og 1700-tallet.



Figur 4: Ramsings rekonstruktion af matriklerne ved Læderstræde fra 1377. Kilde: Kbh. Billeder online. (<https://kbhbilleder.dk/kbh-arkiv/90154>) 12-01-2022.

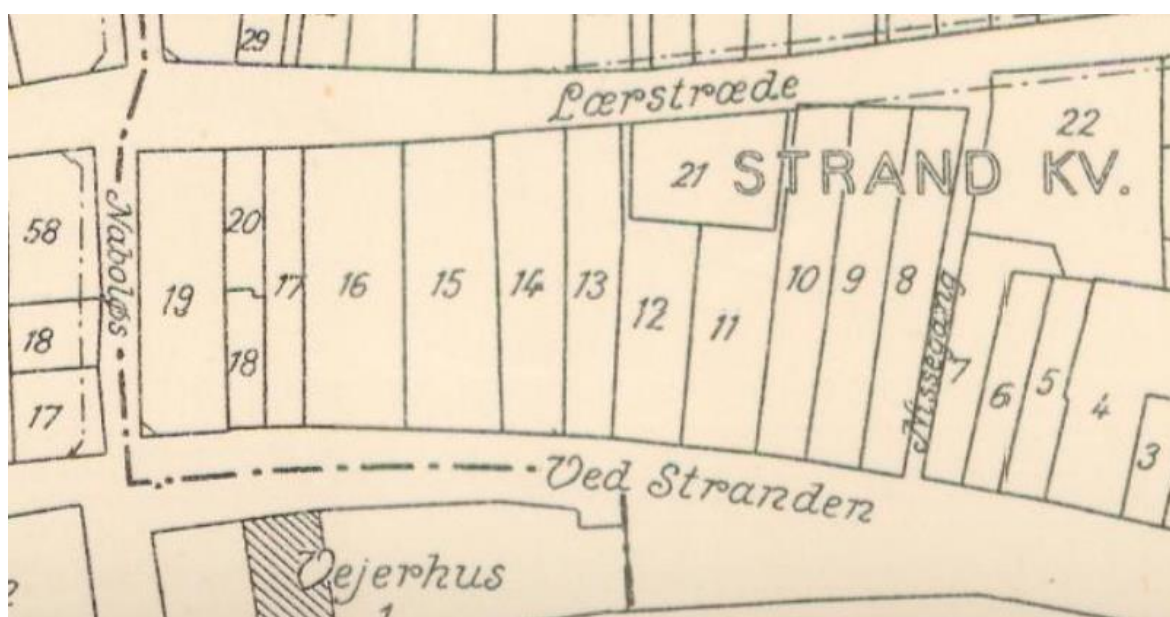
4.3 Matrikel 13

Matr.nr 13 tilhørte i 1377 Vor Frue Kirke og blev nybygget af kongen i 1619. Den overgik løbende til forskellige ejere indtil den brændte i 1795.

4.4 Matrikel 14

Matrikel.nr. 14 beboedes i 1377 af borgmester Nicolaus Jønsson som havde bygget gården på grunden, der var ejet af biskoppen. På et tidspunkt før 1384 havde blidemester Mathias Balistarius gården i eje ?. Frem til 1728 blev matriklen beboet af bl.a Didericus von Goshen. I 1741 var gården ejet af Etatsrådinde og enkevinde von Esmarch. Det er blevet dokumenteret at hun havde klaget over vand i kælderen – til fare for husets fundament. Synsmænd siger, at vandet kommer fra slotsforvalter Feskers rendesten i hans gård og ind under hr. brigader Haufers stald – den var forstoppet. I 1765 var huset til gaden imod slagterboderne, som lå på Gammel Strand. Huset bestod af 3 etager med fuldspids over med en loftluge. Tre til fire fag i alt i grundmur med kælder under. Kælderbeboelse med stue og bilæggerovn. Dertil eksisterede der et malthus – grundmuret. Gårdrummet havde murstensbelægning. Deri er en vindeltrappe til forhuset. Den er dog ikke er synlig på Geddes kort, se fig. 7.

Til Læderstræde er der et forhus på fem fag af bindingsværk af egetømmer, 3 etager højt til gaden. Fra gaden er nedgang til kælderen, hvor der er en malkælder, køkken i 1 fag med åben skorsten. Gården er belagt med brøsten og havde fersk pumpevand med opstander og Pumpe og et lokum med et sæde – i bræddeskur med tegltag. Dertil er der endnu en mellemgård brolagt med kampesten. Her var der et bræddeskur med lokum med to sæder. Gården brændte i 1795.



Figur 5: Kort over matriklerne på området i 1689, jævnfør en rekonstruktion af Ramsing. Kilde: Kbh. Billeder online. (<https://kbhbilleder.dk/kbh-arkiv/90168>) 12-01-2022.

4.5 Matrikel 21

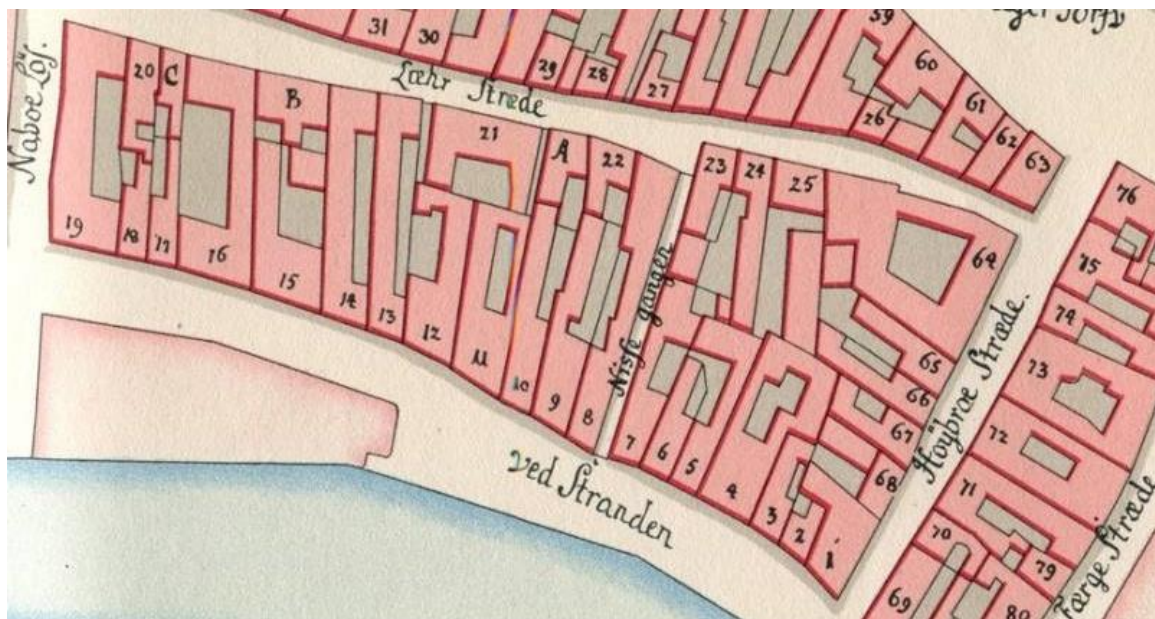
Matrikel.nr. 21 var i 1377 en del af matrikel 11 og 12, der ejedes af henholdsvis af biskoppen og en Berta Hildebranz. I 1593 havde Christoffer Valkendorf sin gård på enten matrikel 11, 12 eller 21, men ved hans død i 1601 gik de i arv til hans nevø Christian Erichssøn, der solgte dem til Christian d. IV. Kongen brugte bygninger som kongeligt gæstgiveri men i 1627 blev de skødede til det såkaldte Ostindiske Kompagni, der fik sit

kompagnihus her. I 1653 ejedes matrikel 21 af professor Simon Paulli og bygningen gik videre i familiens arv indtil i hvert fald 1728. Gården består til 1795, hvor den brænder ned til grunden, som efterfølgende længe står ubebygget. Grunden der blev bebygget i år 1806 blev beboet af bl.a. N. J. Grave, urtekræmmer, grosserer Louis Meyer, urtekræmmer Nicolai Jacob Grave og handleren Simon Jacob. Den smalle del af bygningen, mod øst er opført i 1813.

Sammenfattende har der på området været rig aktivitet siden det middelalderen, hvor området er strand og havn, til renæssancen, hvor byens overklasse er velrepræsenteret i handel- og skibsfartserhverv. Den omfattende brand i 1795 lægger området i ruiner, men der bygges forholdsvis hurtigt nyt ovenpå igen.



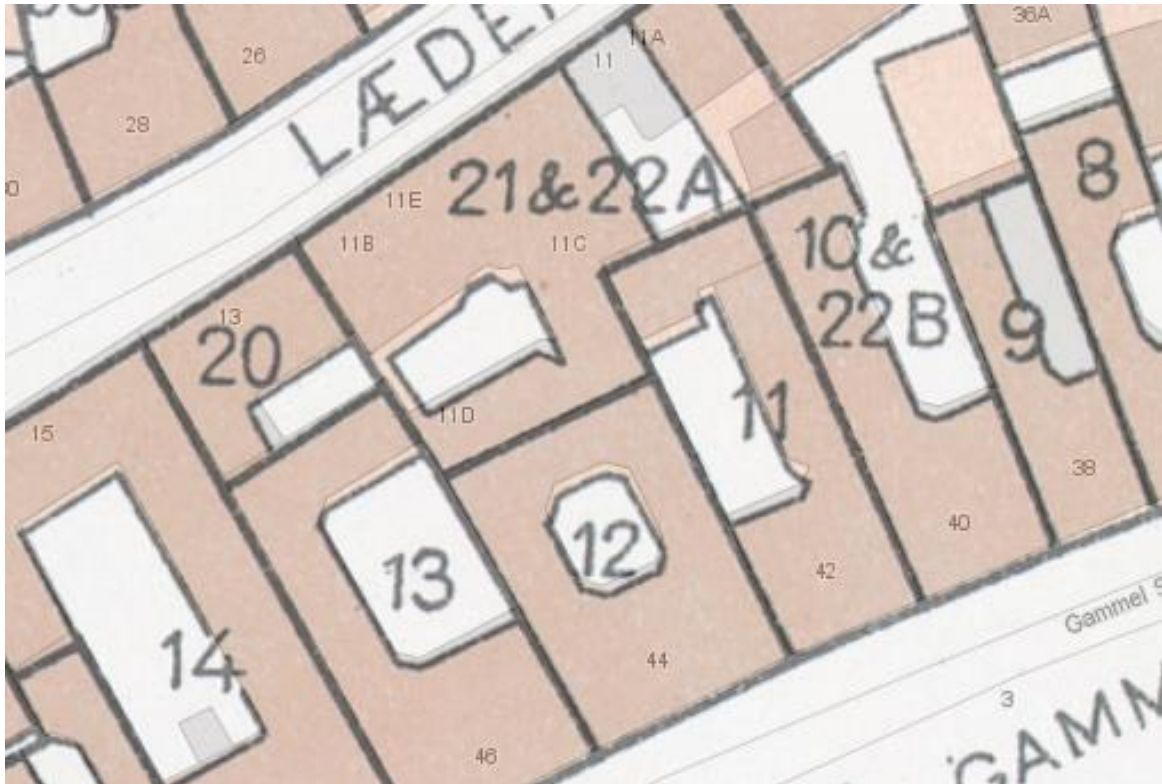
Figur 6: På luftprospektet over København fra ca. 1760 ses den brede bygning fra gaden, der lå på matrikel 21. Kilde: Det Kgl. Bibliotek (<http://www5.kb.dk/images/billed/2010/okt/billeder/object443960/da/>) 12-01-2022.



Figur 7: Geddes kvarterskort, 1761. Den berørte matrikel er nr. 21 på kortet.



Figur 8: På dette kortudsnit fra Geddes' eleverede kort over København (1761) ses bebyggelsen på matrikel 13, 14 og 21, der har været forholdsvis markante bygninger. Og markerer her



Figur 9: Kort fra 1860 hvor den nuværende bygning ses med matrikelnumrene 21 & 22. Mod øst er senere opført en bygning i 1875.

5. Udgravningsmetode

Forundersøgelsen foregik i praksis som en aktiv overvågning af jordarbejdet i kælderen. Al jordarbejde skete ved håndkraft, da det ikke var muligt at få en maskine ned i kælderen. I det omfang det var hensigtsmæssigt anvendte arkæologerne skovl, graveske og metaldetektor. Der blev løbende registreret mindre komplekse arkæologiske levn og indsamler fund m.v. Fra lag med særligt potentiale blev hjemtaget prøver for at opkvalificere tolkningen og dateringen af disse.

Udgravningen foregik både i huset og i baggården og udgravningen er derefter opdelt i to faser. Tidsplanen for fase 1, forundersøgelsen inde i bygningen, blev forlænget på bygherrens anmodning. Inden opstart havde bygherren meddelt at arbejdet vil tage to uger. Dette var en ændring af den oprindelige tidsramme på fire uger.

Den anden fase i baggården begyndte 16-10-2020, ved en besigtigelse, da en arkæolog i fritiden havde bemærket gravearbejde i baggården og var med enkelte pauser afsluttet den 17-12-2020.

Under undersøgelserne blev der taget fotodokumentation, beskrivelser, hjemtaget fund og lavet en udførlig plantegning. I tilfældet af udgravning af historiske konstruktioner, forstyrrelser, eller interessante arkæologiske lag blev kontekstark udfyldt.

Udgravningen fandt sted mellem kote 3.60 og 0.80. Inde i kælderen nåede udgravningen primært ned omkring kote 2.50. En boreprøve i baggården nåede ned i kote 0.30.

5.1 Målesystem

Det berørte område blev ikke målt ind digitalt med museets GPS, da der var tale om en kælder. I baggården kunne GPS og total-station heller ikke anvendes. I stedet blev der lavet en 1:20 plantegning med akkurate mål, hvor diverse anlæg og konstruktioner blev målt og tegnet ind. Denne plantegning blev efterfølgende, sammen med håndskrevne noter, brugt til at tegne elementerne manuelt ind i Intrasis. Bygherrens plantegning blev dertil georefereret i intrasis for at fixe referencepunkterne i systemet.

5.2 Fundindsamling og -håndtering

Der blev fra udgravningen indsamlet fund fra respektive kontekster, hvor det blev anset som betydningsfuldt. Fra visse nyere lag var fundindsamlingen beskeden, da den ikke kunne bidrage med ønskelig viden. Fund fra relevante kontekster blev hjemtaget til museet til registrering og vask, og bliver efterfølgende magasineret på museets magasin i Høje Taastrup. Der blev fundet genstande af træ, der undergik en grundig registrering og dokumentation, men konservering er fravalgt.

5.3 Prøvestrategi og metoder

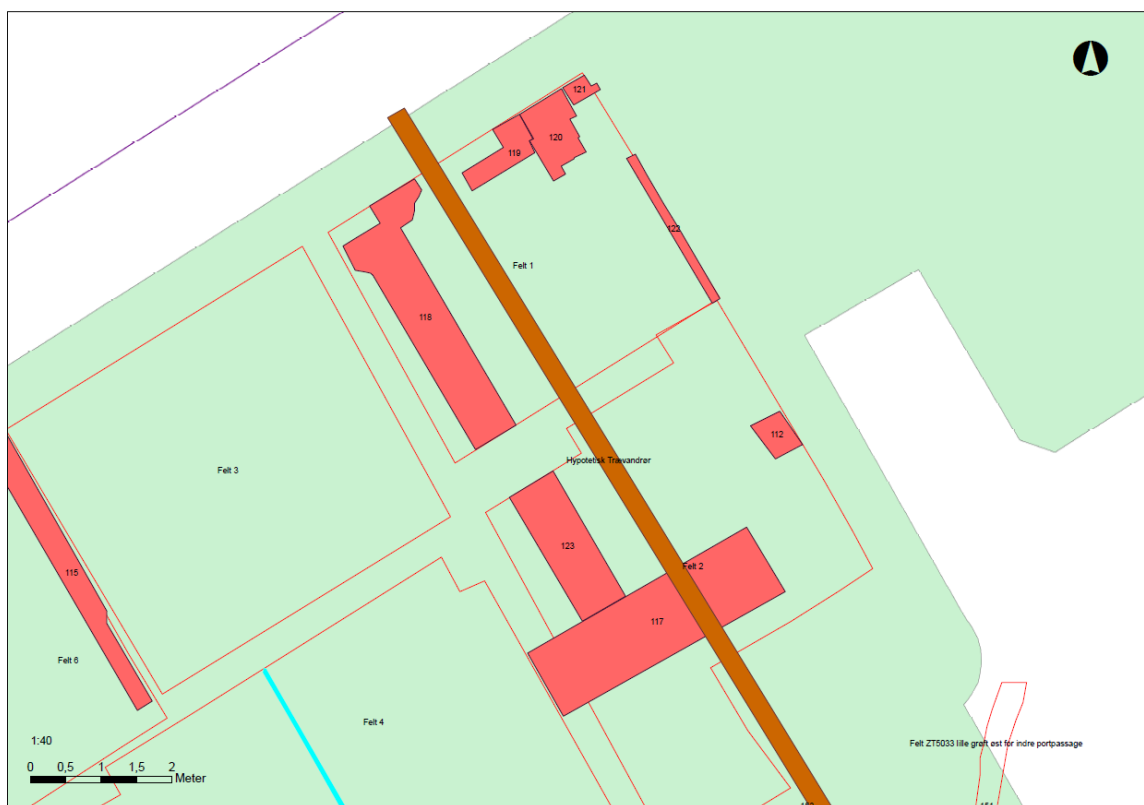
Fra latrinet ST5016, der stammede fra renæssancen, blev indsamlet 12 prøver. Det drejer sig om 4 dendro-prøver fra træværk i latrinet og 7 jordprøver fra latrinet og 1 fra et lag af trækul. De 4 dendro-prøver blev taget ved enten af tage træ op for senere på museet at blive savet over eller savet over med stiksav på feltet. Jordprøverne blev taget på feltet i 3-liters poser.

Fra de prøver der senere blev vurderet som egnede at undersøge nærmere, blev foretaget en række naturvidenskabelige undersøgelser der senere vil blive gennemgået.

5.4 Digital registrering og lagring

Der blev anvendt digital fotografering med kamera, samt indtastning af oplysninger i Intrasis. Oplysninger stammer fra noteringer, tegninger og indmålinger i felten.

6. Undersøgelsen i kælderen, fase 1



Figur 10: Plan over Felt 1 og Felt 2. Læderstræde er i øvre del af billedet.

I felt 1 og 2 fremkom kun få centimeter under det moderne gulvlag flere faser af munkestensmurværk. Generelt set var murværket meget velbevaret og skulle ikke berøres sænderligt af arbejderne på stedet.

6.1 SS118 Munkestenmur

I retningen ud mod Læderstræde fandtes et velbevaret forløb af en munkestensmur, der blev blotlagt i en dybde af godt 40 cm. Det bestod af munkesten med kalkmørtel. For at afklare hvilket forbandt det var bevaret i gravedes et mindre sonderingshul langs dets østlige side i godt 50 cm's dybde. Det viste sig at være udført i et middelalderligt forbandt, men med et renæssanceskifte i den øvre del. I murværkets delvis nedbrudte øvre del var der synlige blindinger til træbjælker, der må have båret et gulv, måske over en kælder. Den nedgravning der gjordes langs murværket, nåede ikke nogen bund, hvorfor det kan antages at måtte fortsætte i en vis dybde. En del af murværket løb ud under den moderne facade mod Læderstræde og udgør sandsynligvis bygningens ældre facademur, der er genbrugt under muren af den moderne bygning fra begyndelsen af 1800-tallet. Nogle rør skulle føres igennem murværket i forbindelse med arbejderne på stedet, så en meget lille del af murværkets søndre del måtte nedbrydes, men det kunne heldigvis lade sig gøre ikke at fjerne mere end et 10 cm smalt stykke.



Figur 11: Murværket SS118. Ved fotostokken ses en af blindingerne der har båret en træbjælke. Foto: IMG_0009, Københavns Museum.

6.2 SS119, SS120 og SS121, Munkestensmure

Under den nuværende ydermur mod Læderstræde fandtes tre faser af munkestensmurværk. I den første del, mod vest fandtes en senere åbning i murværket, sat med en hvælving af flensborgsten, der viste sig med al sandsynlighed at tamme fra et trævandrør, der senere er ført ind igennem muren. SS119, er formentlig en fortsættelse af SS118, men den bliver mod øst delvist afbrudt af en anden munkestensmur, SS120, der går lidt mod syd, for derefter at være afbrudt. Øst for SS120 er et mindre munkestensparti, der måske også udgør en del af SS119. Den synes at forløbe videre mod øst, men dens videre forløb strakte sig uden for udgravningen. Den var i mindre grad forstyrret af et moderne rør der løb igennem til nabobygningen.



Figur 12: Murværk SS119, SS120 og til højre SS121. Det er værd at lægge mærke til hvælvingen til venstre, der nok i 1700-tallet er ført igennem bygningen til et trævandværk. Denne må være løbet igennem den kælder, der kan have været på stedet, men det rejser spørgsmålet om, hvornår kælderen må være sløjfet. Foto: IMG_0003, Københavns Museum.

6.3 SS122 Murværk af genbrugte munkesten

Under den indre, moderne mur, løbende mod syd, var en mur af munkesten, der modsat de andre bestod af bindere. Mørtlen var af forholdsvis ringe kvalitet og munkestenene syntes at være lettere beskadiget, hvilket kan vidne om genbrug. Det er rimeligt at antage, at denne mur er et fundament, bygget til den moderne mur, af rester fra det foregående hus på stedet. Jævnfør de gamle matrikelkort over bygninger på stedet i 1600-tallet, synes denne mur heller ikke at have forbindelse til den bygning der lå på matrikel 21, hvorfor den nok skal dateres til 1813, hvor nuværende hus byggedes.



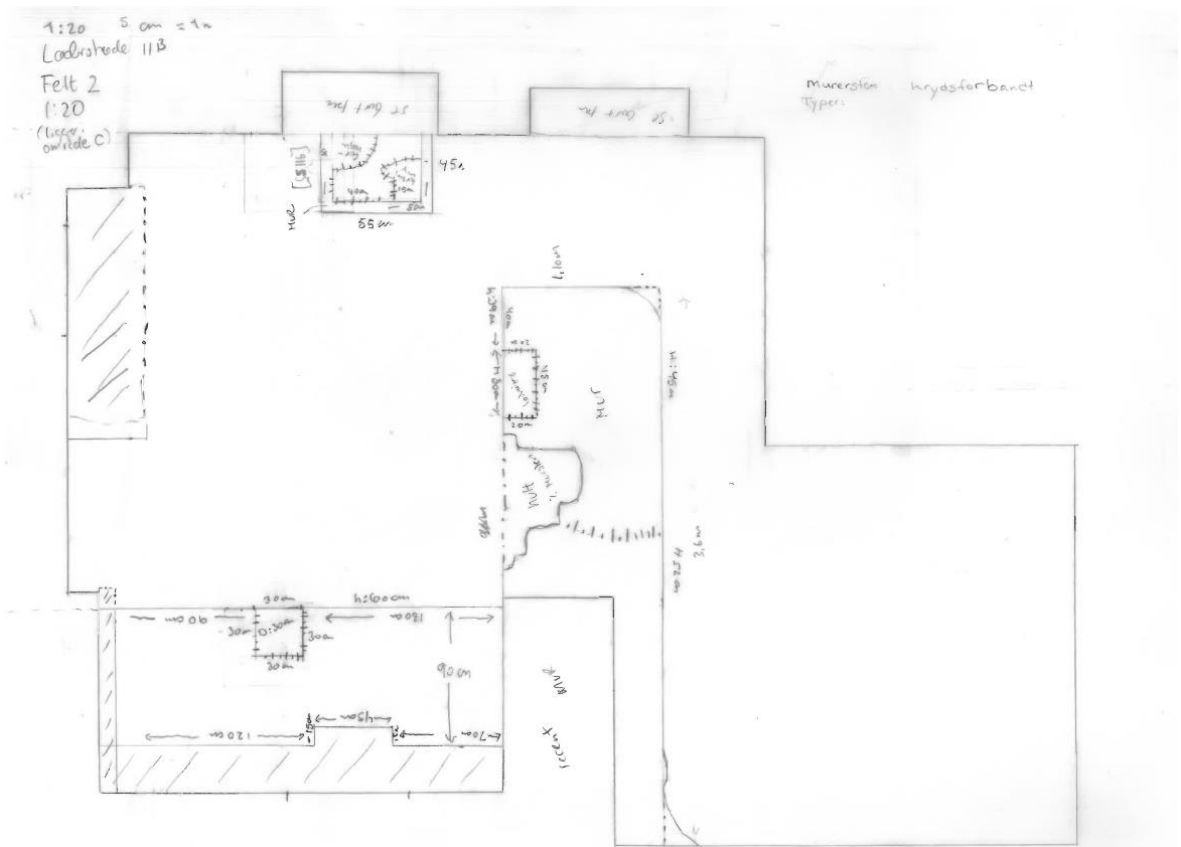
Figur 13: Murværket SS121, der består af genbrugte munkesten. Foto: img_0018, Københavns Museum.

6.4 Murværk SS117 og SS123

I felt 2 fandtes yderligere, ældre murværk. Igennem rummet i sydlig retning forløber et murværk, SS123 imod en tværgående mur, SS117. Murværk, SS123, er en forlængelse af murværk SS118 felt 1. Heri såes en blinding til en træbjælke. Den synes at være opført i samme forbindelse til tværmuren SS117, hvori der findes et hvælv, der ligger i lige linje ud fra det i felt 1. Også SS117 har en blinding, men denne mur er 1 meter bred, hvor SS118 og SS123 er 0.90 m brede. Dette sandsynliggøre at murene stammer fra den samme, ældre bygning, der stod på matrikel 21 og deres datering er formentlig omkring slut 1500-tallet eller start 1600-tallet. De kunne udgøre de en del af Christoffer? Valkendorfs Gård, der fra skriftlige kilder skulle have stået på stedet, som refereret tidligere.

6.5 Muret anlæg SS112

Et mindre murparti, SS112 syntes at stamme fra en ældre pejs eller et andet anlæg. Det var hult og svar forbundet med den moderne gavlmur mod øst. Problematisk for alle del af feltet var dog, at den var underregistreret.



Figur 14: Murpartierne fra felt 2. Tegning nr: 1, fase 1.



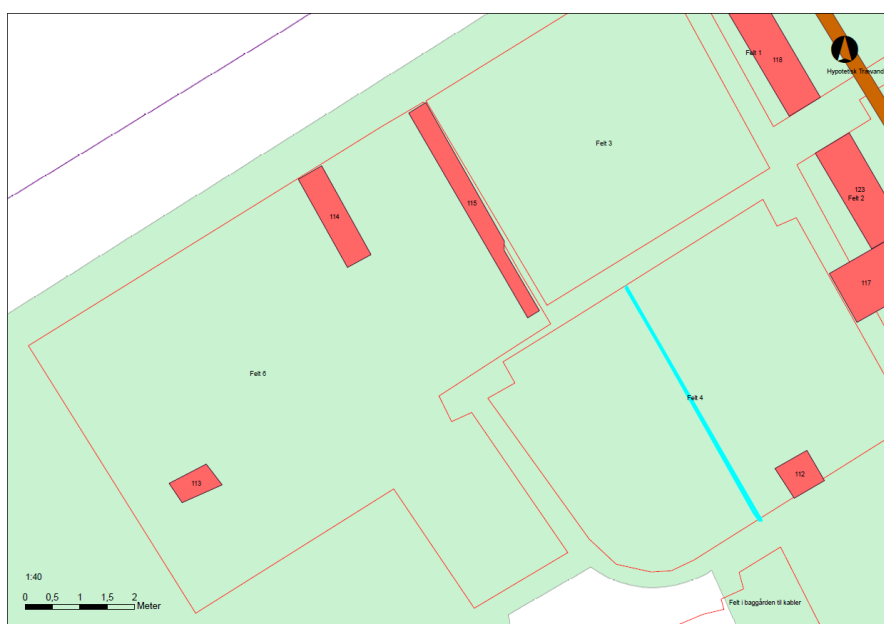
Figur 15: Et af de kun to billeder fra felt 2. Det viser murværket SS123, der var et videre forløb af SS118 i felt 1. Foto: IMG_1443, Københavns Museum.



Figur 16: Murværk SS117, set fra nord. På billedet ses en del af den hvælving, der ligger lige syd for den anden i felt 1. Den har uden tvivl forstyrret det ældre munkestensmurværk, men det har været i bygningens brugstid, da man ellers ikke har besværet sig med at bygge en hvælving i det eksisterende murværk, der jo har været i brug. Foto: IMG_1444, Københavns Museum.

6.6 SS113

I felt 6 gravedes ikke mere en ca. end 0.50 meter ned, men der kom enkelte forløb af murværk ikke langt under gulvniveauet.



Figur 17: Plan over felterne i den vestlige del af feltet.

SS113 var en mindre murbrok der bestod af et skifte, der blev smallere i bunden. Dens funktion er uvis. Der kan være tale om nedfald, eller den kan fx være blevet placeret der som mulig støtte til et tidligere gulv, da den ser ud til at have den rigtige højde. Den er måske firkantet, men dens videre forløb kunne ikke erkendes, da der ikke skulle graves dybere. Den ligger for sig selv tæt på to af de indre, moderne mure. Der kan være tale om fundamentet til en pejs, mørtlen er blot af ler, og ikke særligt stabil.



Figur 18: Murværk SS113. Dens nedre dele fritlagdes ikke. Det er ikke noteret om den blev fjernet eller bevaret in-situ. Den kan rimeligvis stamme fra en ældre pejs. Foto: IMG_0031, Københavns Museum.

6.7 SS114

Et stykke af en formodet skillevæg fandtes ud fra den eksisterende facademur. Den er meget lig den anden skillevæg, SS115. Den er dog bygget af færre genbrugte munkesten og så er den støttet af en større sten i den sydlige ende, væk fra den eksisterende ydermur den er bygget op af. Den stammer med rimelighed fra en ældre skillevæg, men da den nederste kontekst ikke kan erkendes, er det svært at afgøre med sikkerhed. Hvis man sammenligner med ældre kort, som Geddes kvarterkort fra 1761, se fig. 7, er det netop der hvor muren ligger, at matrikel 13 og 14 adskilles. Derudfra kan det tænkes, at der kan ligge en ældre mur nedenunder.



Figur 19: SS114. Muligvis en ældre tværmur fra nuværende bygning. Foto: IMG_0029, Københavns Museum.

6.8 Murparti SS115

Murparti SS115 er opbygget af genbrugte munkesten og hvidgullig teglsten. Den sandsynligvis har fungeret som skillevæg. Muren er nok yngre end den eksisterende ydermur den støder op til, da snittet imellem dem er for præcist til, at man ville kunne have skåret den. Sammenhæng med den anden potentielle skillevæg SS114 er uvis, der kan være tale om forskellige faser.



Figur 20: Murforløbet SS115. Dets dybde kunne ej erkendes. Visse af stenene var formentlig genbrug af ældre sten. af genbrugte og mere moderne hvidgullig sten. Foto: IMG_0025, Københavns Museum

6.9 Pejs af tegl SS112

Pejs, af moderne tegl, lyserød i farven med 6 skifter uden dekorerede elementer. Anlægget er kvadratisk, og væggen er varmepåvirket, hvilket understøtter tolkningen som pejs. Bevaringsgraden beskrives som god, men billederne er desværre gået tabt.

6.10 Spor af branden, 1795

I et mindre gangareal i bygningens vestlige del, felt 6, fremkom under kulturjord et mindre felt med trækul, der kan tolkes som stammende fra branden i 1795. Feltet skulle ikke berøres yderligere og det blev tildækket igen. Der blev ikke udtaget kulstof-14 prøver af laget, da dateringer fra denne tidsperiode er meget unøjagtige.

I felt 4 blev der anlagt en profil, C107, i ca. 40 cm dybde, på tværs igennem de lag, der blev fjernet. I profilen var en mindre lagdeling og et af dem, var et tydeligt lag af trækul og Ukendt brændt materiale. Det lå hele vejen gennem rummet i et forholdsvis tyndt lag, og også det lag kan muligvis stamme fra branden i 1795.



Figur 21: Mindre plamage af trækul i det lille gangareal. Stammer muligvis fra branden i 1795. Foto: IMG_0936, Københavns Museum.

6.11 Brokkelag under gulvniveau

Under gulvniveauet i hele bygningen lå et brokkelag, der må stamme fra en planering af området efter branden i 1795, da laget er konsistent i alle rum og indeholder samme fundmateriale. Det bestod primært af løs gråbrun, tørt sandet ler og indeholdt brokker af fragmenterede mursten og tagsten. Dertil fandtes en del keramik, der på stedet blev dateret til 1700-tallet samt enkelte fragmenterede kridtpiber, knogler, glas og andet byggeaffald. Der blev ligeledes indsamlet en kanonkugle. En stor del af fundene blev hjemtaget, dokumenterede og kasserede, men enkelte fund, som kanonkuglen, nogle kridtpiber og en blyplombe, blev magasinerede.



Figur 22: Løsfunden keramik i brokkelaget SD5000, der lå i baggården. Det dateres til mellem 1700-1800-tallet. Foto: IMG_2248, Københavns Museum.



Figur 23: Kanonkugle fundet i brokkelaget med metaldetektor. Kanonkugler har ikke været usædvanlige i det ældre København, og kan ikke henføres til en specifik krigshandling. Fundet er hjemtaget. Foto: IMG_2250, Københavns Museum.



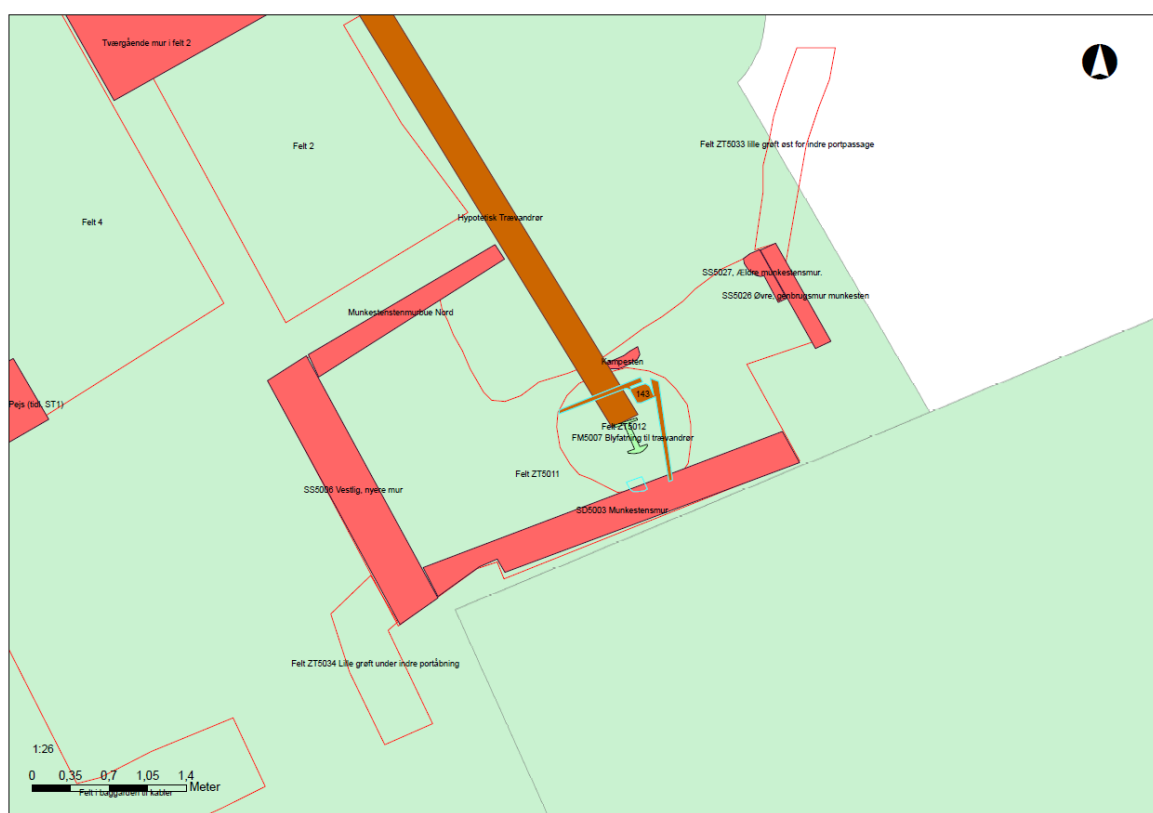
Figur 24: Stilke fra kridtpiber, de var forholdsvis hyppige i brokkelagene. Fundene er hjemtagne. Foto: Københavns Museum.



Figur 25: Blyplombe fra brokkelag inde i bygningen, felt 4. Den er trykt med Christian d.V's monogram, hvilket daterer den til 1723-1766 og bærer hans valgsprog "Prudentia et Constantia". Dens nærmere proveniens er dog ukendt. Fundet er hjemtaget. Foto: IMG_2258 & IMG_2259, Københavns Museum.

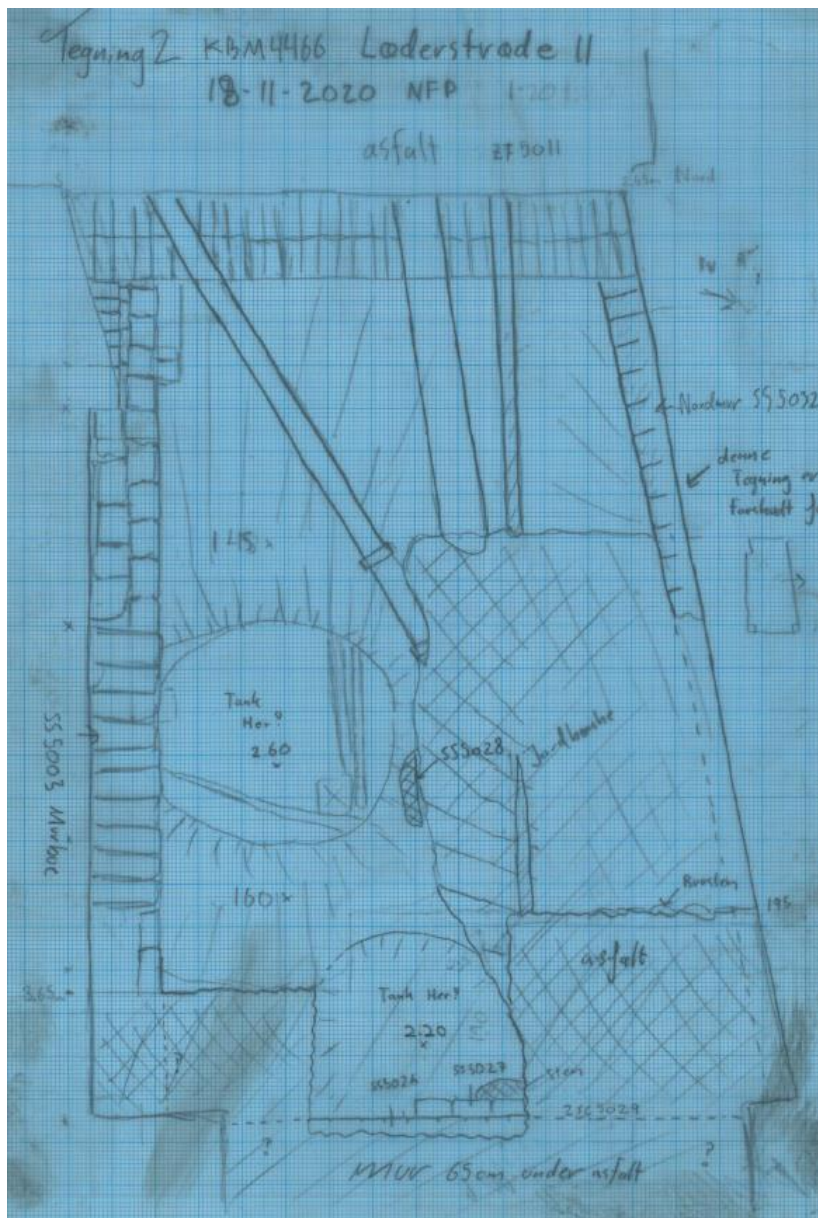
7. Undersøgelsen i baggården, fase 2

Undersøgelserne i baggården påbegyndtes den 16-10-2020, og bestod i nogle omlægninger af rør samt nedsætningen af en fedtudskiller. Arbejdet var væsentlig anderledes end arbejdet i kælderen, da det foregik udendørs, i en passage bag ved forhuset. Det var ikke muligt at benytte maskiner, så arbejdet måtte udføres i hånden af lokale arbejdere under opsyn af en arkæolog. Ligesom inde i bygningen, var området præget af en planering med brokker efter branden i 1795, men under passagen hvor fedtudskilleren og en brønd skulle placeres, kom vi ned i et langt dybere niveau. Denne del af udgravningen blev udført med Nikolai Fenger Pedersen som udgravningsleder, med Mathias Møller og Anne-Sofie Kragelund som feltarkæologer enkelte dage.



Figur 26: Plan over murforløb under portpassagen i baggården. IntraSis.

De mest væsentlige arkæologiske observationer i undersøgelsen blev gjort i felt ZT5011, der lå under portpassagen i baggården. Feltet var gravet med håndkraft og var mellem 1.45 og 2.20 meter dybt under baggårdsniveauet. Det var et generelt fyldt ud af brokkelaget SD5000, der svarer til det dominerende brokkelag inde i bygningen fra fase 1. Det var tydeligt, at der flere steder havde været gravet ned til rør, men enkelte steder kunne iagttages fyldskifter med kulturlag.



Figur 27: Plan over anlæg i Felt ZT5011. Tegnings forskydning er skæv, men viser anlæggene og de moderne rør, der har forstyrret kulturlagene. Den øvre del af feltet peger mod vest. Tegning nr. 2 fra fase 2.

7.1 Mur af flensborgsten SS5006

Feltet var i den vestlige del afgrænset af en mur af flensborgsten SS5006, der ikke blev blotlagt i noget stort omfang. Den synes at stamme fra den nuværende bygning, før der blev anlagt en portåbning på stedet lidt senere i bygningens levetid. Den var generelt velbevaret og blev ikke sønderligt berørt af gravearbejdet. Datering?



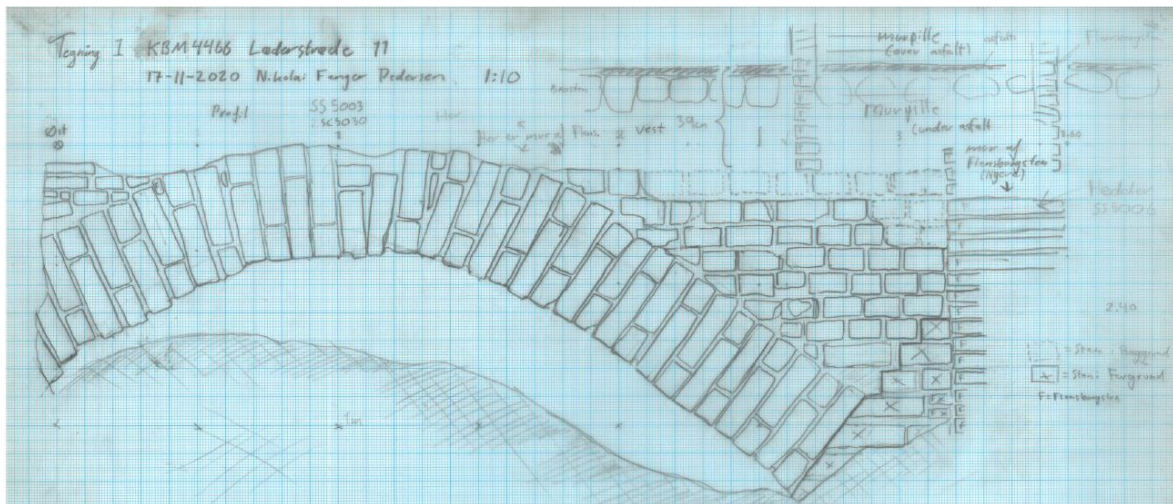
Figur 28: Billede af aflastningsbuen, SS5003, mod syd. Til højre på billedet under røret ligger SS135. Foto: IMG_0156, Københavns Museum.

7.2 Aflastningsbue af munkesten SS5003

Et af de mest iøjnefaldende fund fra udgravningens fase 2, var en velbevaret aflastningsbue af munkesten, sat med mørtel af forholdsvis god kvalitet. Buen var i vest afbrudt af mur af flensborgsten SS5006, men kunne ikke følges til murværket SS5026 mod øst, da jorden i hjørnet ikke skulle fjernes. Murværket var af forholdsvis god kvalitet. Det kan tænkes at have tilhørt bygningen på matrikel 21, var 1500-1600-tallet, men da dets bund ikke fandtes, er dens kontekst lidt uklar. Muren ligger i samme niveau som munkestensmuren SS118, som gik ind fra Læderstræde, det er derfor sandsynligvis fra samme bygning. Alternativt kan den være fra en anden bygning fra matrikel 12 på Geddes kort, fig. 7, der lå op matrikel 21. Den sidste formodning berører sig på, at aflastningsbuen er opført i forbindelse med den nuværende bygning i 1800-tallets begyndelse, da der er to flensborgsten i dens øvre del, se fig. 29 & 30. Den er omgivet af brokkelag SD5000, der indeholdt fund fra 1700-tallet, men det kan være fyldt i senere. Murværket blev heldigvis ikke berørt at udgravningen og kunne bevares hvor den var.



Figur 29: Aflastningsbuen SS5003 i sin helhed som den blev gravet ud. Den har formentlig båret en større mur ovenpå. Foto: IMG_0155. Københavns Museum.



Figur 30: Tegning af aflastningsbuen SS5003, set mod syd. Enkelte flensborgsten øverst til venstre på tegningen kan være fra en senere reparation eller genbrug af murværket. Til højre ses SS5006, der skærer murværket. Tegning 1 fra fase 2.



Figur 31: Billede af brokkelaget, SD5000, set fra vest, med aflastningsbuen SS5003 til højre. Det brokkelag der ses nederst til venstre, kan stamme fra nedbrydningen af bygningen efter branden 1795 og ovenover er et mindre lag af trækul, der ligeledes kan stamme fra branden, men det var svært at afklare på stedet. Omkring midten er stratigrafien forstyrret, enten af nedgravningen til trævandreret, hvis stratigrafien er ældre end branden i 1795, eller også er der tale om en byggegrube til aflastningsbuen. Det kan dog også have været en senere forstyrrelse, men det vidner om de tolkningsmæssige vanskeligheder der byder sig, når udgravningen ikke er større end den var. Foto: IMG_0143, Københavns Museum.

Feltet havde få fyldskifter på grund af de mange senere nedgravninger til rør, men imellem visse nedgravninger sås mindre rester af en stratigrafi. Hvor den var synlig viste den visse faser af nedbrydning og opfyld, se fig. 29. Både de berørte og urørte dele af lagene indtil ca. 2 meter under overfladen indeholdt fund fra 1700-tallet.

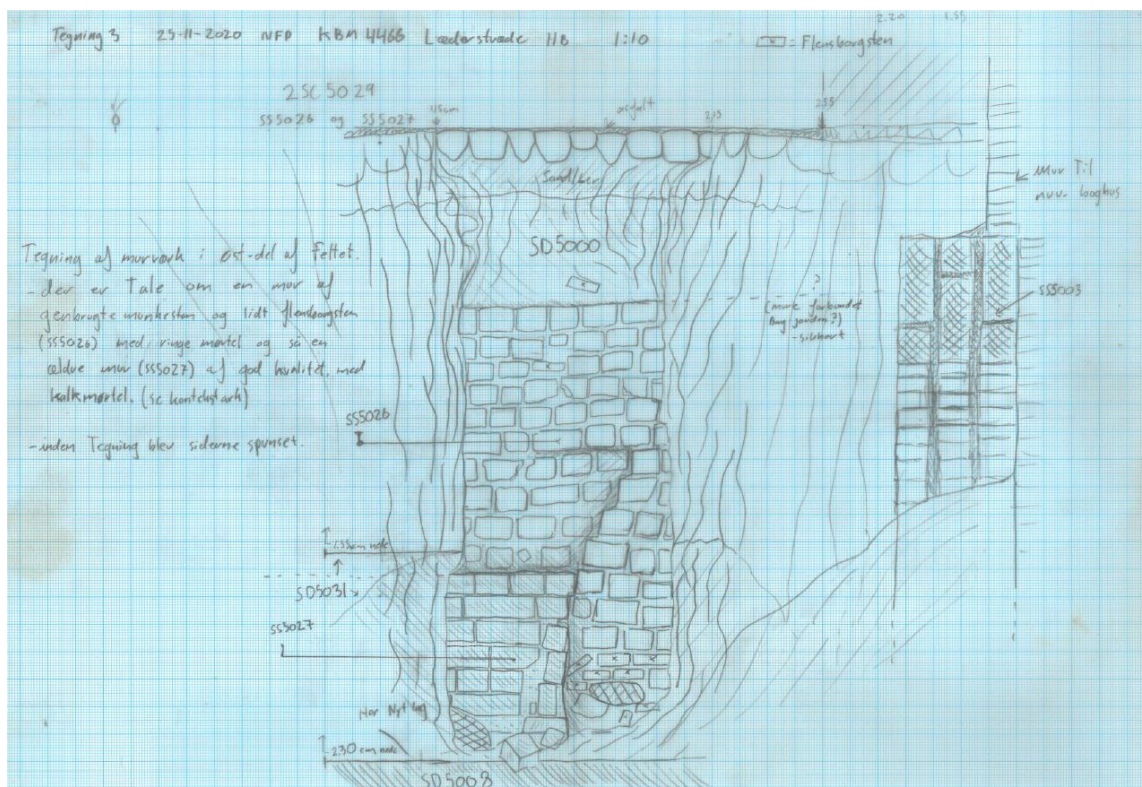
7.3 Murværk SS5026 og SS5027

I feltets østlige side skulle anlægges en brønd som krævede en nedgravning i 2.20 meter under baggårdsniveauet. I den forbindelse fremkom et murforløb, der bestod af en øvre mur, SS5026, af groft genbrugte munkesten og enkelte flensborgsten samt et nedre, velbygget forløb af munkesten, SS5027, sat i kalkmørtel. SS5026 lå i direkte forlængelse af SS122 inde i bygningen, i retning mod Læderstræde. Dette indikerer, at murene er sammenhørende, hvilket peger på, at de kan være én og samme mur, på vist med en del afstand. Det ville således være ensbetydende med, at de er fundament skabt af genbrugte sten til den nuværende bygning i begyndelsen af 1800-tallet. Den nedre del, SS5027, var væsentligt anderledes og må være fra en ældre bygning på stedet. Den var umiddelbart afbrudt mod syd og mod nord blev den ikke yderligere fritlagt dens nedre del sås toppen af nogle kampesten, der kunne fungere som murens fundament. Hvis den skal

antages at være en del af Valkendorfs Gård, som SS118, ville det kunne indikere, bygningens nede dele skal findes godt 2.20 meter under overfladen. I det tilfælde vil Valkendorfs Gårds fundament eller kælder muligvis stadig findes velbevaret i et anseeligt omfang under nuværende bygning. Der stødtes dog ikke på nogle gulvlag i det lille felt.



Figur 32: SS5026 og SS5027 i feltet, set mod øst. SS5003 ses lige til højre. Foto: IMG_7614, Københavns Museum.



Figur 33: Tegning af SS5026 og SS5027 med beskrivelser, set mod øst. Tegning 3, fase 2.

7.4 Aflastningsbue,SS5032

Mod nord i feltet fandtes endnu en aflastningsbue, der dog ikke i stort omfang blotlagdes. Den var modsat aflastningsbue SS5003 ikke særligt velbygget, men lod til at være sammenlignelig i udformning og bestod ligeledes af munkesten. Den lå nogenlunde parallelt med SS5003, men ikke helt, som det ses på fig. 26. Det var tydeligt, at muren mod bygningen i nordlig retning, var bygget bevist oven på SS5032. En datering på aflastningsbuen er uklar, den er enten fra den ældre bygning på matrikel 21, eller opført i forbindelse med den nuværende.

7.5 Blyfatning og trævandrør FM5007

Ud for aflastningsbuen SS5003 med i en dybde af 1.70 meter under baggårdens overflade, blev fundet en blyfatning til et trævandrør. Selve trævandrøret var væk, men der var stor dele af træ på træfatning, og ned mod 2 meters dybde, sås lidt bark fra fyrretræ, bevaret af den fugtige jord. Blyfatning løb fra nord, i direkte forlængelse af de to hvælv i murværkerne SS118 og SS117, og havde i delen mod nord en flad fatning, som har siddet for enden af et trævandrør. Mod syd var fatningen kurvet, som var den forbundet med et trævandrør der lå på langs, nærmest som en T-formet samling.

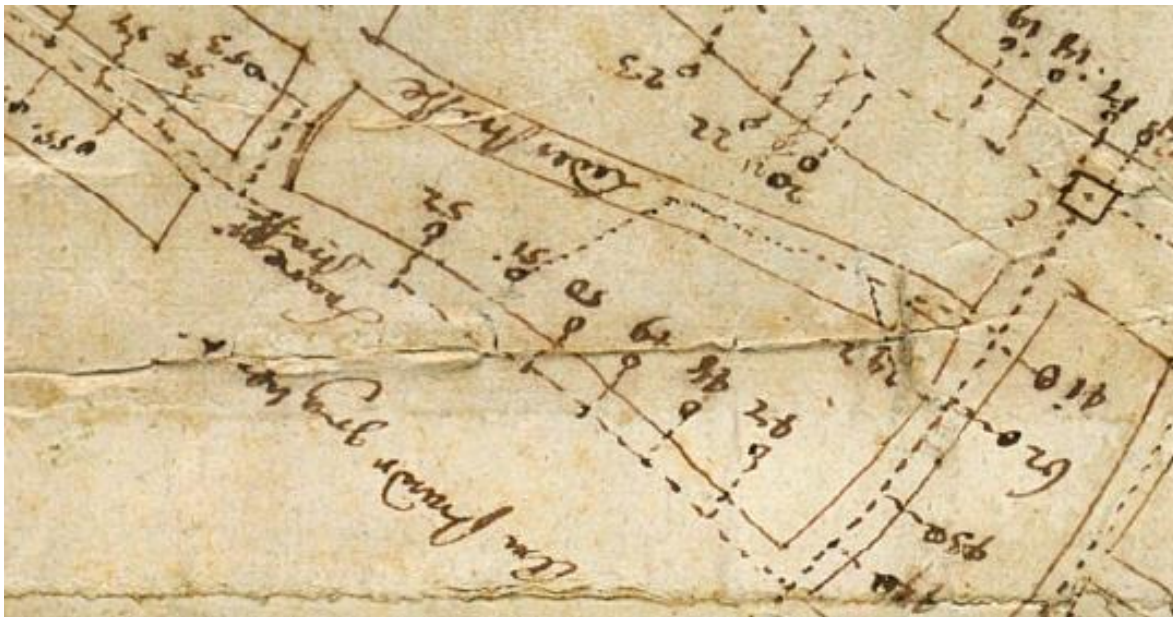


Figur 34: Blyfatningen, som den sås i brokkelaget under udgravningen. Set fra vest. Foto: IMG_0242, Københavns Museum.



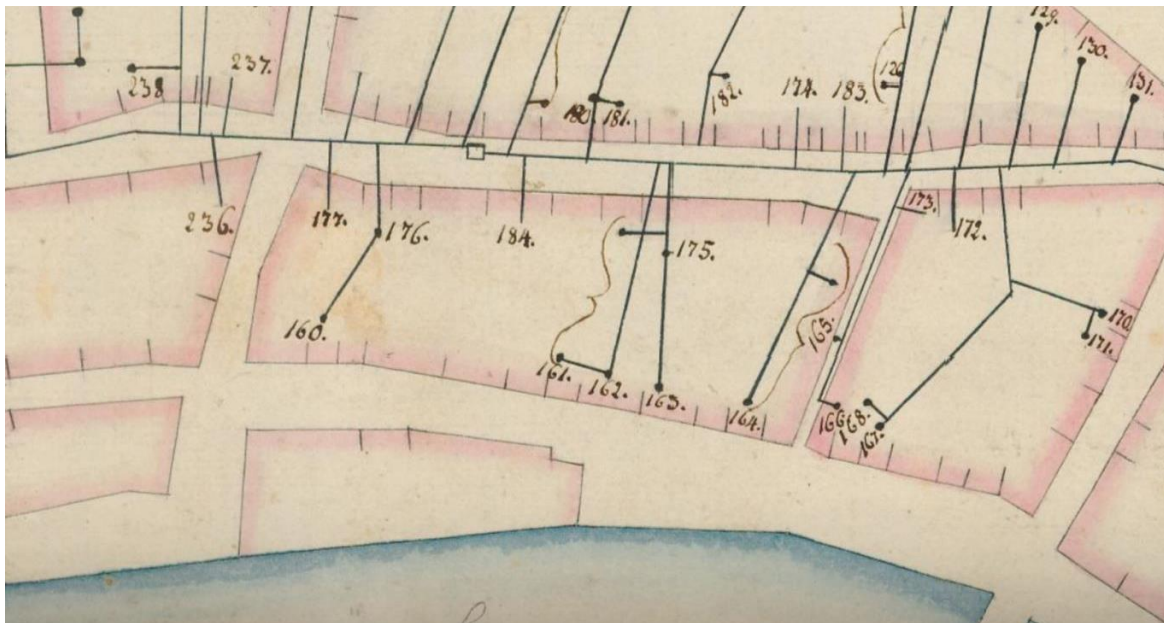
Figur 35: Blyfatningen, efter den var taget op. Foto: IMG_0247, Københavns Museum.

På ældre over Københavns vandledninger ses forskellige ledninger fra Læderstræde, gående ind mod matriklen. På et kort fra 1691 findes en sådan vandledning, men da den går skråt ind på kortet mod matrikel 15, er der rimeligvis være tale om en anden vandledning. Trævandrøret må dateres til før 1741.



Figur 36: På dette kort fra 1691 ses en vandledning gående skråt ind fra Læderstræde, omtrent hvor det udgravede område er. Ud fra kortes stil er det dog vanskeligt at afgøre, om der er tale om denne vandledning. Fra Charta von Wasser Øster Compagnie Springwasser Foundation 1692 Project oder der erste Concept 1691. Kilde: Kbh. Billeder Online.

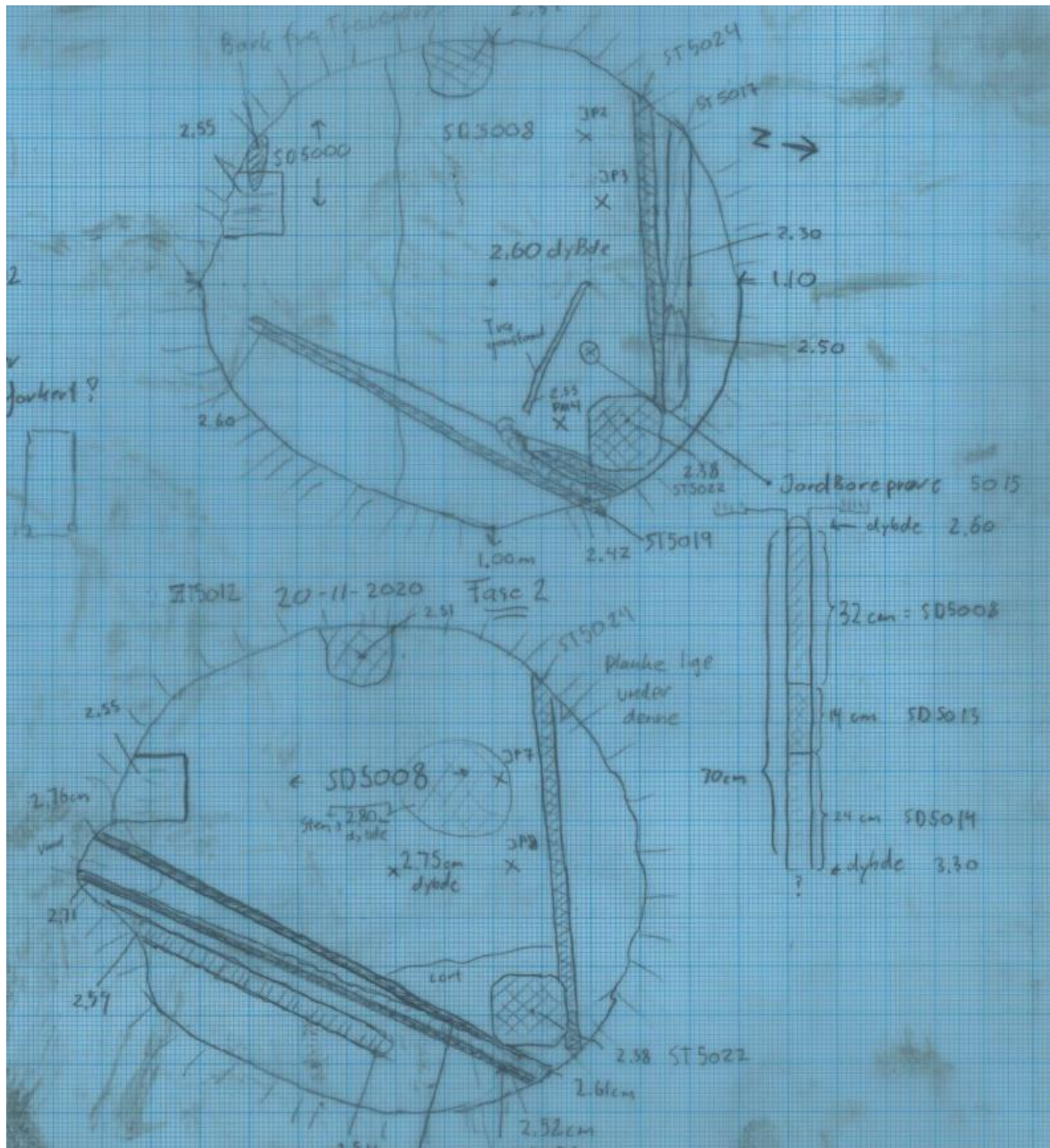
På et kort over vandledninger fra Vestergades lille Vandkompagni, 1742, går der derimod en vandledning ind på matrikel 21, på nærmest præcis det sted hvor hvælvene og blyfatningen blev fundet. På kortet er ligeledes en afstikning mod vest, der stemmer overens med hvorfor der er afsat en blyfatning på netop dette sted. En datering på hvælvene i murværket må derfor findes mellem år 1691 og 1742.



Figur 37: Udsnit fra Vestergades lille Vandkompagnis kort fra 1742. Vandledningen har ledt til en brønd i baggården. Kilde: Kbh. Billeder Online.

7.6 Latrinkasse ST5016

I felt ZT5012, der lå i felt ZT5011, skulle der graves til en fedtudskiller, netop der hvor blyfatningen FM5007 havde ligget. Hullet blev gravet i hånden til en dybde af 2.30 meter under gårdens flade, hvor arbejderne havde stødt på noget træ, hvorfor resten af gravearbejdet blev overtaget af arkæologen. På målet 2.30 meter skete også en ændring i kulturlagene, der nu havde karakter af vådt, meget organisk jord. Ved en fritlægning af træet viste der sig at være tale om en planke, og da arbejderne skulle omkring 2.50 m ned måtte området først undersøges nærmere.



Figur 38: Tegninger af det lille felt til fedtudskilleren, der var gravet cirkulært, til den cirkulære fedtudskiller. Feltet blev udgravet gradvist ovenfra og derfor tegnet to gange alt efter niveau. Det er bemærkelsesværdigt, at feltet omkring 700 år efter stadig skal indeholde mæg. Tegning 2, fase 2.

Der viste sig at være tale om latrinkasse, opbygget af planker på de to fritlagte sider og en hjørnestolpe hvor de mødtes. Fyldet var stærkt organisk med indslag af et fyld, der bar meget stærkt præg af at være humane fækalier. Feltet blev gravet gradvist dybere, hvor plankerne kunne fritlægges og jordprøver tages.

Plankerne viste sig i flere tilfælde at være genbrugt skibstømmer, med trænagler og kalfatring lagt mellem plankerne. Gravearbejdet ville berøre de øverste planker, så disse hjemtaget til museet.



Figur 39: Latrinet set fra vest. På dette tidspunkt er ingen af plankerne fjernet. Foto: IMG_7536, Københavns Museum.



Figur 40: Nærbillede af latrinet efter nogle øvre planker var fjernet. I højre side ses det gulbrune lag af fækalier. Billedet er set fra syd. Foto: IMG_7560, Københavns Museum.



Figur 41: Nærbillede af genbrugte skibsplanker med kalfatring. Til højre ses en planke, som trævandreret far været funderet på. Lige over det fandtes lidt rester af bark. Grundet dybden samler der sig vand ind. Set fra vest. Foto: Københavns Museum.

Fyldet i SD5008, indeholdt velbevarede trædele, som spåner og en mede fra en spand. Et interessant fund var en genstand af træ, X6, hvis funktion er uvis, men det kan have været et redskab til at banke kalfatring ind mellem planker eller anden brugsgenstand. Der var kun et enkelt daterende fund i fyldet, stykke keramik, X11, se fig. 43, der er dateret til 1200-1400, hvilket i begyndelsen kunne indikere, at fyldet i latrinet var fra middelalderen. Det blev gået igennem med metaldetektor og der kom et par søm, men ikke andre metalfund.

Der blev afslutningsvis taget en boreprøve i latrinet med et ét-meter langt metalbor, med henblik på at afklare dybden af anlægget og eventuelt påtræffe undergrund. Boreprøven blev taget fra dybden 2.60 meter under baggårdsniveau til dybden 3.30 meter ned. De første 32 cm var fortsat lag SD5008, hvorunder kom et lag SD5013 på 14 cm, der var leret/organisk og til sidst lag SD5014 på 24cm, der var stærkt muldet. Undergrunden blev ikke truffet, men det stærkt muldede lag kan være et oprindeligt markslag, jævnfør det der oprindeligt dækkede Slotsholmen, fx KBM 4448, men det er usikkert og en prøve blev taget af begge lag, med henblik på makrofossilanalyser og kulstof-14.



Figur 42: Trægenstand, X6, hvis funktion er ukendt. Den lignede ved første øjekast en tøndestav, men er ikke kurvet som sådan en. Det er snarere et redskab af en art, muligvis afbrudt i enden (venstre på billedet). Foto: IMG_2245 Københavns Museum.



Figur 43: Randskårfragment af stenkande X11, muligvis af Siegburg type eller såkaldt næstenstentøj. Dette fragment er dateret til 1200-1400. Foto: IMG_2255 & IMG_2256, Københavns Museum.

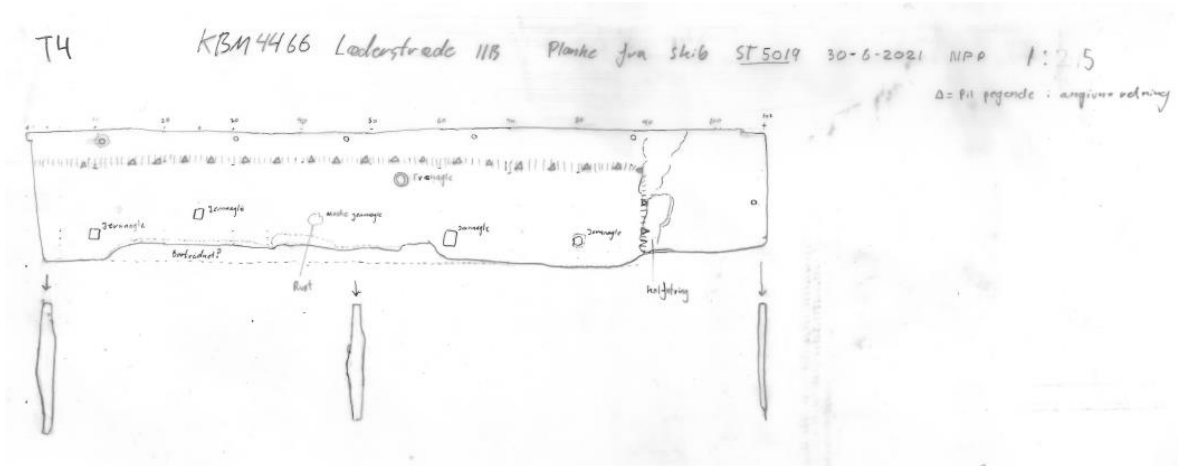
Der blev af en planke, ST5019 taget en prøve til dendro-datering, PD11, og billeder af planken, se fig. 40, med en beskrivelse af kalfatringen blev sendt til Anette Hjelm Petersen fra Nationalmuseet, der mener, at typen af kalfatring passer på en datering til efter 1248.



Figur 40: Planken ST5019. Øverst til højre ses noget kalfatring på plankens ende. Foto: Københavns Museum.

Planken var tydeligt præget af, at stamme fra et skib, formentlig af en ældre klinkbygget type. En dendroprøve fra planken viste, at træet ikke stammer fra middelalderen, som oprindeligt skønnet, på baggrund af keramikfragmentet i fylden. Dens træningskurve dækker perioden 1520-1651 e.Kr. Under hensyntagen til manglende splintved placeres fældningsdatoen for det træ, prøven kommer fra, til ca. 1652-58 e.Kr., se Bilag 1, Dendroanalyser. Hvis træet hypotetisk kan være fældet i 1658 og indgået som del af en mindre skude i eksempelvis 20 år før den er hugget op, må latrinet være fra omkring 1678 og fyldt således senere. Det kunne betyde, at latrinet kan være fyldt op sent, måske omkring år 1700, men der afventes stadig prøveresultater og kulstof-14 datering fra fyldet. Det stemmer ikke overens med, at der har ligget en gård lige ovenover latrinet i 1700, som det antages ud fra Geddes matrikelkort fra 1761, se fig.7, og de andre kilder der kendes fra bebyggelse af matriklen, medmindre bygningen på Geddes kort er opført senere end 1700 og det er derfor latrinet er fyldt op. Latrinet må formodes at have ligget i baggården og ikke inde i en bygning.

Som det ses på fig. 40, øvre billede, var plankens øvre del tyndere. Denne del var beklædt med kalfatring. Her havde været en fæstning til en anden planke magen til. På den tynde del var også mindre træagler banket ind. I midten af planken var en nagle, der har holdt en spante fast og i plankens bevarede afslutning sås, hvor den havde været fæstnet til naboplanken. Den anden ende af planken var savet eller hugget over, for at kunne indgå latrinet.



Figur 44: Tegning af skibsplanken. Læg mærke til de firkantede markeringer i bunden, hvor der har været klinknagler af jern, der i høj grad var rustet væk. Til venstre ses hvor planken har været savet, eller hugget over. Tegning 4, fase 2.



Figur 45: Bevaret kalfatring, der bestod af to kordeler og lå mellem to planker i latrinet. Foto: IMG_2247, Københavns Museum.

Skibsplanker som genbrug i latriner er ikke ukendte i København. Fra sag KBM4885 Vimmelskiftet blev i 1906 fundet et lignende anlæg, se fig.40, og i Magstræde blev der i 1976 fundet et anlæg stort set magen til, se KBM4680. Navnet Magstræde henviser også til toiletter, da ordnet "mag" er et gammelt ord for latrin, som i middelalderen ofte var placeret ved havnen, men også i høj grad alle andre steder i byen. Bemærkelsesværdigt ved de andre kendte latriner med skibsplanker er, at de ligger tæt på den gamle middelalderhavn, og man må kunne forvente at finde flere lignende anlæg i området. De tilbageværende skibsplanker i latrinet ST5016 blev efterfølgende dækket til med jord og ligger nu placeret under fedtudskilleren, hvor de fortsat vil være bevarede.



Figur 46: Latrinkonstruktion fundet i 1906 af H.N. Rosenkjær på Vimmelskaftegade, mellem Klosterstræde og Valkendorfsvej. Plankerne til højre er ligeledes genbrugte skibsplanke med kalfatring i mellem. Kilde: Topografisk arkiv, Københavns Museum.

7.7 Grøfter i gården

I gården skulle anlægges nogle grøfter til rør og disse skulle graves ned i forholdsvis kort dybde.

7.7.1 Grøft ZT5033

Mindre grøft, mod øst i baggården. Det var tænkt, at man ved anlæggelse af grøften kunne støde på rester af murværket SS5026, men man nåede kun toppen af det, og det blev ikke forstyrret, da grøften ikke skulle være så dyb.



Figur 47: Grøft ZT5033, den berørte kun nogle brokkelag i toppen og var ikke mere en godt 40 cm dyb.
Foto: IMG_7728, Københavns Museum.

7.7.2 Grøft ZT5034

Mod slutningen af udgravningen skulle graves en mindre grøft fra felt ZT5011 til felt ZT5035. Den blev gravet i godt 50 cm's dybde langs sydsiden af bygningen under baggårdspassagen. Jordarbejdet berørte kun brokkelag SD5000.



Figur 48: Udsnit af felt 5034. Foto: IMG_7651, Københavns Museum.

7.7.3 Grøft ZT5035

Pågældende felt lå i baggården og var op til en meter dybt. Der blev ikke påtruffet andet kulturjord end brokkelag SD5000. Der var ligeledes flere steder moderne forstyrrelser af rørlægninger.



Figur 49: Felt ZT5035. Foto: IMG_0010, Københavns Museum.

7.7.4 Ældre brolægning under asfalten SS5001

I baggården sås ved afrydningen af asfalten et lag af ældre brolægning, muligvis fra begyndelsen af 1900-tallet. Det strakte sig fra den vestlige del af baggården ind under portpassagen og ind i den østlige baggård. Det blev registreret med fotografier, der blev sendt til bygherrer, der havde ønsket at genetablere brolægningen. De sten der blev fjernet under udgravningen af grøfterne blev således lagt til side. Ved et kort kik i baggården i december 2021 kunne brolægningen konstateres flot nyanlagt.



Figur 50: Brolægning under asfalten i baggårdens portpassage, den er nu flot genanlagt. Foto: IMG_0214, Københavns Museum.

8. Naturvidenskabelige analyser

Der blev fra fase 1 af udgravningen ikke hjemtaget nogle prøver til naturvidenskabelig analyse, men fra fase 2 blev der taget en række prøver fra latrinet og lagene under fra boreprøven. Fra skibsplanken ST5018 blev udtaget en prøve til dendro, der viste sig at være af eg og velegnet til dendro. Fra hjørnestolpen ST5022 blev udtaget en prøve, der desværre ikke er egnet til dendro-datering. Fækalielaget, SD5018 ønskes undersøgt for pollen og makrofossiler. Lag SD5014 ønskes undersøgt for makrofossiler samt kulstof-14-dateringer, da andre undersøgelser i området viser, at laget potentielt set, kunne være fra det sidste lag inden det oprindelige moræneler fra istiden. Der afventes per 14-01-2022 stadig prøvesvar fra alle jordprøver, der senere vil blive vedhæftet som appendix.

9. Sammenfatning

Forundersøgelsen gav et sjældent indblik i arealudnyttelsen på en matrikel i indre by, i perioden omkring branden i 1795 tilbage til omkring den sene middelalder. Der findes på stedet væsentlige rester af ældre kulturlag, der dog ligger forholdsvist dybt under et planeringslag fra tiden efter branden, men bygningsrester fra tiden inden branden lader til at kunne ligge meget intakte lige under overfladen både i baggården og kælderen. Det er tydeligt, at man efter branden har forsøgt at genbruge meget af det eksisterende murværk til at opføre den moderne bygning, og der kan i teorien stadig findes bevarede kældre og gulve, samt rester fra branden i 1795 længere nede under de nyrenoverede gulve. De fleste af de fundne murrester vil fortsat være bevarede efter ombygningen, så udgravningen har ikke haft karakter af at være særlig destruktiv. Sammenfattende har udgravningen bragt en særdeles spændende viden om områdets potentiale for yderligere ny viden om renæssancens miljø omkring havnen. Latrinets indhold giver et spændende indblik i 1600-tallets kost og levevis, på et sted hvor handelsvarer fra hele verden er kommet til byen. Dets trækonstruktionen giver et vidnesbyrd om Københavns rolle som havneby i de genbrugte skibsplanker, og områdets placering tæt på stranden giver et indblik i en del af områdets benyttelse og genbrug i ældre tider. Dertil giver de omfattende kulturlag en supplerende viden om aktivitet og en kontinuerlig udbygning og brug af området.

10. Fremtidigt arbejde

Ved fremtidige gravninger på stedet kan der findes meget væsentlige anlæg fra de tidligere bygninger på stedet. Området har været forstyrret af planeringer efter branden i 1795, men den nuværende kælder er ikke særligt dyb og der viste sig at ligge arkæologiske levn meget nært under nuværende overfladeniveau. Kulturlagene på stedet er meget dybe og de vil efter al sandsynlighed kunne påtræffes over hele matriklen. Området har fra ca. 2 meter og ned, særdeles gode bevaringsforhold for organisk materiale, hvor der ligeledes påtræffes meget væsentlige rester fra renæssancen og måske middelalderen.

11. Litteraturliste

Arkæologisk forskningsstrategi for Københavns Museum, arbejdsversion.

Kjersgaard, E. 1980 *Byen og borgen Havn – Københavns historie bind 1 indtil år 1600*.

Ramsing. 1689 *Københavns ejendomme 1377 – 1728 II Strand Kvarter*.

Topografisk arkiv, Københavns Museum.

<https://kbhbilleder.dk/>

<https://www.kb.dk/> Det kgl. Bibliotek – digitale samlinger

12. Lister

Anlægs, - og lagliste fra fase 1

Intrasis ID	Navn	Klasse	Subklasse	Beskrivelse
112	Pejs (tidl. ST1)	Strategrafisk objekt	Sten-/teglkonstruktion	Pejs, af tegl lyserød i farven med 6 skifter uden dekorerede elementer. Sandsynlig pejs kvadratisk anlæg af moderne tegl, væggen har ligeledes spor af der har været en pejs.
113	Murbrok (tidl. ST 2)	Strategrafisk objekt	Sten-/teglkonstruktion	Murbrok i felt 4. Dens funktion er uvis, om den er faldet ned eller om den er blevet placeret der som mulig støtte til et tidligere gulv, da den ser ud til at have den rigtige højde. Den er firkantet, men bliver smallere i bunden, ligger for sig selv tæt på to ydre mure.
114	Moderne mur (tidl. ST3) meget lig 115	Strategrafisk objekt	Sten-/teglkonstruktion	Mest hvid gullig, rød. Er meget lig anden skillevæg dog færre genbrugte munkesten er tilsyneladende blevet brugt til bygningen af den og ser ud til at være støttet af en større sten i enden væk fra den ydre mur den er bygget op af. Men ellers samme tolkning som ST4/ST113.
115	Mod. mur af genbr. sten (tidl. ST4)	Strategrafisk objekt	Sten-/teglkonstruktion	Mørkerød farve. Mur der måske har været en skillevæg af genbrugte munkesten Muren er nok yngre end den ydermur den støder op til pga. snittet imellem dem er for præcist til at man ville kunne have skåret den (ST4/115). Sammenhæng med anden potentiel skillevæg (ST3/114) er uvis.
117	Tværgående mur i felt 2	Strategrafisk objekt	Sten-/teglkonstruktion	Se T2. Mur med forhøjning på 0.30x 0,20. Selve Muren er mellem 0,25-0,45m høj 3,6 m lang og 1,1 m bred.

Intrasis ID	Navn	Klasse	Subklasse	Beskrivelse
108	Lag 1 i profil felt 4	Stratigrafisk objekt	Lag/Fyld	Opfyldslag
109	Lag 2 i profil felt 4	Stratigrafisk objekt	Lag/Fyld	Endnu ikke nogen daterende genstande men måske fra branden i 1795. Laget varierer i tykkelse fra 0,02-0,04m.

110	Lag 3 i profil felt 4	Stratigrafisk objekt	Lag/Fyld	Opfyldslag
111	Lag 4 i profil felt 4	Stratigrafisk objekt	Lag/Fyld	Opfyldslag, lidt lysere end de andre lag.

Fotoliste, fase 1

Foto nr.	Motiv	Set fra	Initialer	Dato	Felt
Foto_0001	Murværk af munkesten mod gaden, felt 1 i kælderen	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0002	Murværk af munkesten mod gaden, felt 1 i kælderen	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0003	Murværk af munkesten, med indgang til trævandør, felt 1 i kælderen	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0004	Murværk af munkesten, med indgang til trævandør, felt 1 i kælderen	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0005	Murværk af munkesten, med indgang til trævandør, felt 1 i kælderen	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0006	Murværk af munkesten, med indgang til trævandør, felt 1 i kælderen	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0007	Murværk af munkesten, med indgang til trævandør, felt 1 i kælderen	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0008	Murværk af munkesten, felt 1 i kælderen	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0009	Murværk af munkesten, felt 1 i kælderen	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0010	Nedgravning langs Munkestensmur	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0011	Nedgravning langs Munkestensmur	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0012	Nedgravning langs Munkestensmur	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0013	Nedgravning langs Munkestensmur og mur mod gade til højre (nord)	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0014	Murværk af munkesten mod gaden, felt 1 i kælderen	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0015	Nedgravning langs Munkestensmur i felt 1	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0016	Munkestensmuren med blændinger til træbjælker	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0017	Munkestensmuren med blændinger til træbjælker	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0018	Munkestensmur mod øst, af genbrugte sten	V	AKB	06-04-2020	1
Foto_0019	Munkestensmur mod øst, af genbrugte sten	V	AKB	06-04-2020	1
Foto_0020	Munkestensmur mod nordøst	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0021	Munkestensmur mod nordøst	V	AKB	06-04-2020	1
Foto_0022	Munkestensmur mod nordøst, hul i væggen til rør	S	AKB	06-04-2020	1
Foto_0023	Munkestensmur mod nordøst	SØ	AKB	06-04-2020	3
Foto_0024	Tværmur, 115	Ø	AKB	06-04-2020	3
Foto_0025	Tværmur, 115	Ø	AKB	06-04-2020	3
Foto_0026	Andreas i arbejde samt tværmur 114, 115	Ø	AKB	06-04-2020	3
Foto_0027	Tværmur, 114	Ø	AKB	06-04-2020	3

Foto_0028	Andreas i arbejde	Ø	AKB	06-04-2020	3
Foto_0029	Tværvmur, 114	Ø	AKB	06-04-2020	3
Foto_0030	Murværk, 113, Måske del af pejs eller pille	N	AKB	06-04-2020	3
Foto_0031	Murværk, 113, Måske del af pejs eller pille	V	AKB	06-04-2020	3
Foto_0032	Murværk, 113, Måske del af pejs eller pille	Ø	AKB	06-04-2020	3
Foto_0033	Murværk, 113, Måske del af pejs eller pille	Ø	AKB	06-04-2020	3
Foto_0034	Tværvmur, 114	V	AKB	06-04-2020	3
Foto_0035	Munkestensmur, ikke stedfast	?	AKB	06-04-2020	?
Foto_0036	Murværk af munkesten, felt 1 i kælderen	V	AKB	07-04-2020	1
Foto_0037	Murværk af munkesten, felt 1 i kælderen	V	AKB	07-04-2020	1
Foto_0038	Murværk af munkesten, felt 1 i kælderen	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0039	SLETTET		AKB	07-04-2020	1
Foto_0040	SLETTET		AKB	07-04-2020	1
Foto_0041	Nedgravning langs Munkestensmur	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0042	Murværk af munkesten, med indgang til trævandrør, felt 1 i kælderen	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0043	Murværk af munkesten, med indgang til trævandrør, felt 1 i kælderen	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0044	Murværk af munkesten, felt 1 i kælderen	NØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0045	Murværk af munkesten, med indgang til trævandrør, felt 1 i kælderen	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0046	To Munkestensmurværk mødes, felt 1	SV	AKB	07-04-2020	1
Foto_0047	Murværk af munkesten, med indgang til trævandrør, felt 1 i kælderen	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0048	SLETTET		AKB	07-04-2020	1
Foto_0049	SLETTET		AKB	07-04-2020	1
Foto_0050	Murværk af munkesten, med indgang til trævandrør, felt 1 i kælderen	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0051	Murværk af munkesten, med indgang til trævandrør, felt 1 i kælderen	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0052	Nedgravning langs Munkestensmur i felt 1	Ø	AKB	07-04-2020	1
Foto_0053	SLETTET		AKB	07-04-2020	
Foto_0054	SLETTET		AKB	07-04-2020	
Foto_0055	Nedgravning langs Munkestensmur i felt 1	Ø	AKB	07-04-2020	1
Foto_0056	Oversigt i felt 1, her skal nedbrydes lidt mur til rør	Ø	AKB	07-04-2020	1
Foto_0057	Nedgravning langs Munkestensmur i felt 1	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0058	Nedgravning langs Munkestensmur i felt 1	SØ	AKB	07-04-2020	1
Foto_0059	Murværk af munkesten, med indgang til trævandrør, felt 1 i kælderen	SV	AKB	07-04-2020	1
Foto_0060	Murværk af munkesten, med indgang til trævandrør, felt 1 i kælderen	SV	AKB	07-04-2020	1
Foto_0061	SLETTET		AKB	07-04-2020	1
Foto_0062	SLETTET		AKB	07-04-2020	1
Foto_0063	SLETTET		AKB	07-04-2020	1
Foto_0064	SLETTET		AKB	07-04-2020	1
Foto_0065	Munkestensmur i felt 1	Ø	AKB	07-04-2020	1
Foto_0066	Munkestensmur i felt 1	Ø	AKB	07-04-2020	1

IMG_0933	Lag af trækul i felt 6, mod V	Ø	AKB	07-04-2020	6
IMG_0934	Lag af trækul i felt 6, mod V	Ø	AKB	07-04-2020	6
IMG_0935	Lag af trækul i felt 6, mod V	Ø	AKB	07-04-2020	6
IMG_0936	Lag af trækul i felt 6, mod V	Ø	AKB	07-04-2020	6
IMG_0937	Lag af trækul i felt 6, mod V	Ø	AKB	07-04-2020	6
IMG_0938	Murparti 113 i felt 3	N	AKB	07-04-2020	3
IMG_0939	Murparti 113 i felt 3	N	AKB	07-04-2020	3
IMG_0940	Murparti 113 i felt 3	Ø	AKB	07-04-2020	3
IMG_0941	SLETTET		AKB	07-04-2020	
KBM4466_1443	Fortsættelse af munkestensmuren fra felt 1	Ø	AKB	06-05-2020	2
KBM4466_1444	Murbue til trævandrør af flensborgsten igennem munkestensmur	N	AKB	06-05-2020	2
Foto_0017	Munkestensmuren med blændinger til træbjælker	Ø	AKB	06-04-2020	1
Foto_0018	Munkestensmur mod øst, af genbrugte sten	V	AKB	06-04-2020	1
Foto_0019	Munkestensmur mod øst, af genbrugte sten	V	AKB	06-04-2020	1
Foto_0020	Munkestensmur mod nordøst	S	AKB	06-04-2020	1

Tegningsliste, fase 1

Tegning nr.	Tegningbeskrivelse	Navn
1	Felt 1	AKB
2	Murværk, felt 1	AKB
3	Feltoversigt	AKB
4	Felt 1	ABK

Lister fra fase 2

Fotoliste, fase 2

Foto nr.	Foto beskrivelse	Set fra	Initialer	Dato
IMG_9021	SD5000, første grøfter på feltet. Porten i baggård.	V	MSM	09-11-2020
IMG_9022	Samme, med SS5003	V	MSM	09-11-2020
IMG_9023	SS5003	N	MSM	09-11-2020
IMG_9024	~	~	MSM	09-11-2020
IMG_9025	Under murbuen SS5003, mod væggen bag.	N	MSM	09-11-2020
IMG_9026	~	~	MSM	09-11-2020
IMG_9027	~	~	MSM	09-11-2020
IMG_9028	~	~	MSM	09-11-2020
IMG_9029	SS5003 og SD5000	Oppefra	MSM	09-11-2020
IMG_9030	~	~	MSM	09-11-2020

IMG_9031	SS5003 og SD5000, brøkkelag SD5028 til venstre	V	MSM	09-11-2020
IMG_9032	~	~	MSM	09-11-2020
IMG_9033	SD5000 OG SD5028 I grøften inden den udvidedes.	S	MSM	09-11-2020
Foto_0204	Fundament til nuværende bygning ovenpå SS5003	N	NFP	16-11-2020
Foto_0205	Fundament til nuværende bygning ovenpå SS5003	N	NFP	16-11-2020
Foto_0207	SS5001	V	NFP	16-11-2020
Foto_0210	SS5001	V	NFP	16-11-2020
Foto_0211	SS5001	N	NFP	16-11-2020
Foto_0213	SS5001	N	NFP	16-11-2020
Foto_0214	SS5001	N	NFP	16-11-2020
Foto_0215	SS5001	Ø	NFP	16-11-2020
Foto_0217	SS5001	Ø	NFP	16-11-2020
Foto_0221	SS5001 og felt	V	NFP	16-11-2020
Foto_0223	Profil med indslag af trækulslags I SD5000	V	NFP	16-11-2020
Foto_0224	Profil med indslag af trækulslags I SD5000	V	NFP	16-11-2020
Foto_0226	Profil med indslag af trækulslags I SD5000	V	NFP	16-11-2020
Foto_0228	Profil med indslag af trækulslags I SD5000	V	NFP	16-11-2020
Foto_0230	Profil med indslag af trækulslags I SD5000	V	NFP	16-11-2020
Foto_0142	Profil af grøft til formuldet trævandrør med intakte lag	V	NFP	17-11-2020
Foto_0143	Profil af grøft til formuldet trævandrør med intakte lag	V	NFP	17-11-2020
Foto_0144	Profil af grøft til formuldet trævandrør med intakte lag	V	NFP	17-11-2020
Foto_0146	Profil af grøft til formuldet trævandrør med intakte lag	V	NFP	17-11-2020
Foto_0147	Fajance, X1		NFP	17-11-2020
Foto_0148	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0150	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0151	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0152	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0154	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0155	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0156	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0158	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0159	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0160	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0161	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0162	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020

Foto_0163	SS5003 Murbue	N	NFP	17-11-2020
Foto_0164	SS5003 Murbue og SS5006, vestlige nyere mur	NØ	NFP	17-11-2020
Foto_0165	SS5003 Murbue og SS5006, vestlige nyere mur	NØ	NFP	17-11-2020
Foto_0166	SS5003 Murbue og SS5006, vestlige nyere mur	NØ	NFP	17-11-2020
Foto_0167	SS5003 Murbue og SS5006, vestlige nyere mur	NØ	NFP	17-11-2020
Foto_0168	SS5003 Murbue og SS5006, vestlige nyere mur	NØ	NFP	17-11-2020
Foto_0169	SS5003 Murbue og SS5006, vestlige nyere mur	NØ	NFP	17-11-2020
Foto_0171	SS5003 Murbue og SS5006, vestlige nyere mur	NØ	NFP	17-11-2020
Foto_0172	ZT5012 i ZT5011	V	NFP	17-11-2020
Foto_0174	ZT5012 i ZT5011	V	NFP	17-11-2020
Foto_0177	ZT5012 i ZT5011	V	NFP	17-11-2020
Foto_0237	FM5007 Blyfatning til trævandrer in-situ	S	NFP	17-11-2020
Foto_0240	FM5007 Blyfatning til trævandrer in-situ	N	NFP	17-11-2020
Foto_0241	FM5007 Blyfatning til trævandrer in-situ	S	NFP	17-11-2020
Foto_0243	FM5007 Blyfatning til trævandrer in-situ	S	NFP	17-11-2020
Foto_0244	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0245	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0246	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0247	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0248	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0249	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0250	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0251	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0252	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0253	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0255	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0257	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0258	FM5007 Blyfatning til trævandrer		NFP	17-11-2020
Foto_0179	ST5017	S	NFP	18-11-2020
Foto_0180	ST5017	V	NFP	18-11-2020
Foto_0182	ST5017	V	NFP	18-11-2020
Foto_0183	ST5017	S	NFP	18-11-2020
Foto_0184	ST5017	S	NFP	18-11-2020
Foto_0185	ST5009	S	NFP	18-11-2020
Foto_0190	ST5022 og ST5017	Ø	NFP	18-11-2020
Foto_0191	ST5022 og ST5017	Ø	NFP	18-11-2020
Foto_0221	ZT5012	SØ	NFP	18-11-2020
Foto_0222	ZT5012	SØ	NFP	18-11-2020
Foto_0223	ZT5012	Ø	NFP	18-11-2020
Foto_0229	ST5017 og ST5022	S	NFP	18-11-2020
Foto_0230	ST5017 og ST5022	S	NFP	18-11-2020

Foto_0232	ST5017 og ST5022	S	NFP	18-11-2020
Foto_0234	ST5017 og ST5022	Ø	NFP	18-11-2020
Foto_0235	ST5017 og ST5022	Ø	NFP	18-11-2020
Foto_0236	ST5017 og ST5022	Ø	NFP	18-11-2020
Foto_0237	ST5017	Ø	NFP	18-11-2020
Foto_0238	ST5024 og profil bag ved	S	NFP	18-11-2020
Foto_7527	Felt ZT5012 med trækonstruktion ST5016	S	NFP	19-11-2020
Foto_7528	Felt ZT5012 med trækonstruktion ST5016	S	NFP	19-11-2020
Foto_7529	Felt ZT5012 med trækonstruktion ST5016	S	NFP	19-11-2020
Foto_7531	Nærbillede af trækonstruktion ST5016	S	NFP	19-11-2020
Foto_7532	Nærbillede af trækonstruktion ST5016	S	NFP	19-11-2020
Foto_7533	Nærbillede af trækonstruktion ST5016	S	NFP	19-11-2020
Foto_7536	ZT5012	V	NFP	19-11-2020
Foto_7537	ZT5012	NV	NFP	19-11-2020
Foto_7540	Arkæolog Anne-Sofie i felt ZT5011	V	NFP	19-11-2020
Foto_7541	Arkæolog Anne-Sofie i felt ZT5011	V	NFP	19-11-2020
Foto_7542	Arkæolog Anne-Sofie i felt ZT5011	V	NFP	19-11-2020
Foto_7543	Arkæolog Nikolai Fenger Pedersen i felt ZT5011	V	AK	19-11-2020
Foto_7544	Arkæolog Nikolai Fenger Pedersen i felt ZT5011	V	AK	19-11-2020
Foto_7545	Arkæolog Nikolai Fenger Pedersen i felt ZT5011	V	AK	19-11-2020
Foto_7546	Arkæolog Nikolai Fenger Pedersen i felt ZT5011	V	AK	19-11-2020
Foto_7547	Arkæolog Nikolai Fenger Pedersen i felt ZT5011	V	AK	19-11-2020
Foto_7550	Arkæolog Nikolai Fenger Pedersen i felt ZT5011 med boreprøve	V	AK	19-11-2020
Foto_7552	Boreprøve PM6		NFP	19-11-2020
Foto_7553	Boreprøve PM6		NFP	19-11-2020
Foto_7554	Boreprøve PM6		NFP	19-11-2020
Foto_7560	ST5024 og ST5022	S	NFP	19-11-2020
Foto_7561	ST5024 og ST5022	S	NFP	19-11-2020
Foto_7562	ST5024 og ST5022	S	NFP	19-11-2020
Foto_7563	ST5019 og ST5022	V	NFP	19-11-2020
Foto_7564	ST5019 og ST5022	V	NFP	19-11-2020
Foto_7567	ST5019 og ST5022	V	NFP	19-11-2020
Foto_7570	ST5019 og ST5022	V	NFP	19-11-2020
Foto_7572	ST5019		NFP	19-11-2020
Foto_7573	ST5019		NFP	19-11-2020
Foto_7574	ST5019		NFP	19-11-2020

Foto_7575	ST5019		NFP	19-11-2020
Foto_7577	Nærbillede af kalfatringen, ST5019	V	NFP	19-11-2020
Foto_7578	Nærbillede af kalfatringen, ST5019	V	NFP	19-11-2020
Foto_7584	ST5023 og ST5021. Efterladt in-situ	V	NFP	19-11-2020
Foto_7585	ST5023 og ST5021. Efterladt in-situ	V	NFP	19-11-2020
Foto_7586	ST5023 og ST5021. Efterladt in-situ	V	NFP	19-11-2020
Foto_7591	ST5023 og ST5021. Efterladt in-situ	V	NFP	19-11-2020
Foto_7592	ST5023 og ST5021. Efterladt in-situ	V	NFP	19-11-2020
Foto_7595	ST5023 og ST5021. Efterladt in-situ	V	NFP	20-11-2020
Foto_7596	ST5023 og ST5021. Efterladt in-situ	S	NFP	20-11-2020
Foto_7597	ST5023 og ST5021. Efterladt in-situ	S	NFP	20-11-2020
Foto_7598	ST5023 og ST5021. Kalfatrin løslagt. Efterladt in-situ	S	NFP	20-11-2020
Foto_7599	ZT5012	V	NFP	20-11-2020
Foto_7600	ZT5012	V	NFP	20-11-2020
Foto_7603	ZT5012	V	NFP	20-11-2020
Foto_7604	ZT5012	V	NFP	20-11-2020
Foto_7605	ZT5012 med prøve taget af ST5022	S	NFP	20-11-2020
Foto_7606	ZT5012 med prøve taget af ST5022	S	NFP	20-11-2020
Foto_7610	SS5027 & SS5026	V	NFP	25-11-2020
Foto_7611	SS5027 & SS5026, SS5003 til venstre	V	NFP	25-11-2020
Foto_7614	SS5027 & SS5026, SS5003 til venstre	V	NFP	25-11-2020
Foto_7615	SS5027 & SS5026	V	NFP	25-11-2020
Foto_7619	SS5027- nok ende af huset.	V	NFP	25-11-2020
Foto_7620	SS5027 & SS5026, til venstre lag, forstyrret ned til SS5026	V	NFP	25-11-2020
Foto_7261	SS5027 & SS5026 detalje af murværk	V	NFP	25-11-2020
Foto_7622	Forstyrrelse ned til SS5026, sikkert nedgravning til denne. Gasrør også på	SV	NFP	25-11-2020
Foto_7624	Oversigtsbillede	V	NFP	25-11-2020
Foto_7625	SS5027 & SS5026. Efter ophør af gravning til bunds	SV	NFP	25-11-2020
Foto_7626	SS5027 & SS5026. Efter ophør af gravning til bunds	SV	NFP	25-11-2020
Foto_7627	Oversigtsbillede af SS5027 & SS5026	V	NFP	25-11-2020
Foto_7628	Oversigtsbillede af SS5027 & SS5026	V	NFP	25-11-2020
Foto_7629	Oversigtsbillede af SS5027 & SS5026, fedtudskiller til højre	N	NFP	25-11-2020
Foto_7632	Efter afstivning, så tegning kunne laves	V	NFP	25-11-2020
Foto_7633	Efter afstivning, så tegning kunne laves	V	NFP	25-11-2020
Foto_7634	Mindre grøft ZT5034	V	NFP	26-11-2020
Foto_7637	Mindre grøft ZT5034	N	NFP	26-11-2020

Foto_7638	Mindre grøft ZT5034	N	NFP	26-11-2020
Foto_7639	Mindre grøft ZT5034	N	NFP	26-11-2020
Foto_7640	Mindre grøft ZT5034 Nærbillede af murafsats	N	NFP	26-11-2020
Foto_7641	Mindre grøft ZT5034	N	NFP	26-11-2020
Foto_7642	Mindre grøft ZT5034	N	NFP	26-11-2020
Foto_7643	Byggerod på feltet	V	NFP	26-11-2020
Foto_7644	ZT5035 Felt i baggård	NØ	NFP	01-12-2020
Foto_7645	ZT5035 Felt i baggård	N	NFP	01-12-2020
Foto_7646	ZT5035 Felt i baggård	N	NFP	01-12-2020
Foto_7647	ZT5035 Felt i baggård	SV	NFP	01-12-2020
Foto_7648	ZT5035 Felt i baggård	NØ	NFP	01-12-2020
Foto_7649	ZT5035 Felt i baggård	NV	NFP	01-12-2020
Foto_7650	ZT5034 under portåbning i indre baggård	NØ	NFP	02-12-2020
Foto_7651	ZT5034 under portåbning i indre baggård	N	NFP	02-12-2020
Foto_7652	ZT5034 under portåbning i indre baggård	NØ	NFP	02-12-2020
Foto_7653	ZT5034 under portåbning i indre baggård	Ø	NFP	02-12-2020
Foto_7654	ZT5033, brølægning	V	NFP	02-12-2020
Foto_7655	ZT5033, brølægning	V	NFP	02-12-2020
Foto_7656	ZT5033, brølægning	V	NFP	02-12-2020
Foto_7657	ZT5033, brølægning	V	NFP	02-12-2020
Foto_7658	ZT5033, brølægning i sidste ende af felt	S	NFP	04-12-2020
Foto_7659	ZT5033, brølægning i sidste ende af felt	S	NFP	04-12-2020
Foto_7825	ZT5033, grøft	V	NFP	17-12-2020
Foto_7826	ZT5033, grøft	V	NFP	17-12-2020
Foto_7827	ZT5033, grøft	V	NFP	17-12-2020
Foto_7828	ZT5033, grøft	V	NFP	17-12-2020
Foto_7829	ZT5033, grøft	SV	NFP	17-12-2020

Anlægsliste, fase 2

Anlæg	Beskrivelse
SD5000	Brokkelag
SS5001	Stenbelægning
SD5002	Forkullet lag
SS5003	Munkestensmur mod syd.
SC5004	Profil af Munkestensmur
SC5005	Profil af østlige mur (ej tegnet)
SS5006	Vestlig nyere mur af flensborgsten
FM5007	Blyfatning mellem to trævandrør
SD5008	Lag under SD5000 - Middelalder

ST5009	Birke-stamme/gren i ST5016
ST5010	Planke/bjælke i ST5016
ZT5011	Udgravningsgrøft
ZT5012	Felt til Fedtudskilleren.
SD5013	Leret lag under SD5008
SD5014	Muldet lag under SD5013
PM5015	Boreprøve 70 cm dyb i bund af ZT5012
ST5016	Latrin
ST5017	Planke i ST5016
SD5018	Lortelag
ST5019	Planke m. Kalfatring i ST5016
FM5020	Slettet
ST5021	Planke m. Kalfatring under ST5019 i ST5016
ST5022	Lodret stående stolpe i ST5016
ST5023	Planke under ST5021 i ST5016
ST5024	Planke under/ved siden af ST5021 i ST5016
ST5025	Pind/gren bag ved ST5021 i ST5016
SS5026	Østmurens øvre del
SS5027	Østmurens nedre del, under SS5026
SS5028	Sten med mørtel på.
SC5029	Profil med SS5026 og SS5027
SC5030	Profil af SS5003 - samme som SC5004
SD5031	Brokkelag under SD5000
SS5032	Nordmur af munkesten.
ZT5033	Grøft til kabel, mod øst.
ZT5034	Mindre Grøft under port mod vest
ZT5035	Grøft i baggården

Tegningliste, fase 2

Tegningliste	Tegningbeskrivelse	Navn og dato
1	Tegning af profil SC5030 hvori murværket SS5003 indgår. Her ses også FM5007 som er blyfatningen til trævandrøret.	17-11-2020 NFP
2	Tegning af grøft ZT5011 i baggården, under porten, hvor SS5003 og gruben til fedtudskilleren SC5012 findes. SS5006 ses mod vest og SS5026 ses mod øst.	18-11-2020 NFP
3	Tegning af munkestensmur SS5026 og SS5027 i profil SC5029 med lag også indført.	25-11-2020 NFP
4	Tegning af skibsplanke ST5019	01-09-2021 NFP

Prøveliste, fase 2

Prøve Nummer	Beskrivelse	Kontekst	Navn og Dato
PM 1	Jordprøve	SD5008	NFP 18-11-2020
PM 2	Jordprøve	SD5008	NFP 18-11-2020
PM 3	Jordprøve Brandlag?	SD5002	NFP 16-11-2020
PM 4	Jordprøve Lortelag	SD5018	NFP 16-11-2020
PM 5	Jordprøve fra Boreprøve	SD5013	AK 19-11-2020
PM 6	Jordprøve fra Boreprøve	SD5014	AK 19-11-2020
PM 7	Jordprøve	SD5008	NFP 20-11-2020
PM 8	Jordprøve	SD5008	NFP 20-11-2020
PD 9	Dendro ST5022	SD5008	NFP 20-11-2020
PD 10	Dendro ST5009	SD5008	NFP 20-11-2020
PD 11	Dendro ST5019	SD5008	NFP 20-11-2020
PD 12	Dendro ST5017	SD5008	NFP 20-11-2020

Fundliste

X-Nummer	Type	Beskrivelse	Kontekst	Navn og Dato
X1	Keramik	1700-1800	SD5000	NFP 16-11-2020
X2	Flaskebund	Kasseret	SD5000	NFP 16-11-2020
X3	Kridtpiber	1714-1740 man op het swan	SD5000	NFP 17-11-2020
X4	Kalfatring	Renæssance	ST5019	NFP 19-11-2020
X5	Mede til træspand	Renæssance	SD5008	NFP 19-11-2020
X6	Træredskab	Renæssance	SD5008	NFP 19-11-2020
X7	Kalfatring fra ST5021	Renæssance	SD5008	NFP 20-11-2020
X8	Kæbe	Renæssance	SD5008	AK 20-11-2020
X9	Sten	Kasseret	SD5008	AK 20-11-2020
X10	Lerklining	Kasseret	SD5008	AK 20-11-2020
X11	Søm	Renæssance	SD5002	AK 20-11-2020
X12	Keramik	1300-1400	SD5008	NFP 19-11-2020
X13	Søm	Renæssance	SD5008	NFP 19-11-2020
X14	Keramik Felt 4	1700-1800	SD5000	AK 20-11-2020
X15	Kanonkugle Felt 3	1600-1795	SD5000	NFP 20-11-2020
X16	Blyplombe Felt 4	Frederik d. V	SD5000	NFP 20-11-2020

X17	Kridtpibestilke Felt 1	1700-1800	SD5000	AK 20-11-2020
X18	Keramik Felt 1	1700-1800	SD5000	AK 20-11-2020

Genstandsbilleder

Genstandsfotos	Genstand
IMG_2244	Trægenstand X6
IMG_2245	Trægenstand X6
IMG_2246	Trægenstand X6
IMG_2247	Kalfatring X7
IMG_2248	Keramik X1
IMG_2250	Kanonkugle X15
IMG_2251	Søm X13
IMG_2253	Keramik x12
IMG_2254	Keramik x12
IMG_2256	Kridtpiber X17
IMG_2258	X16
IMG_2259	X16

13. Bilag 1, resultater fra dendro-analyse